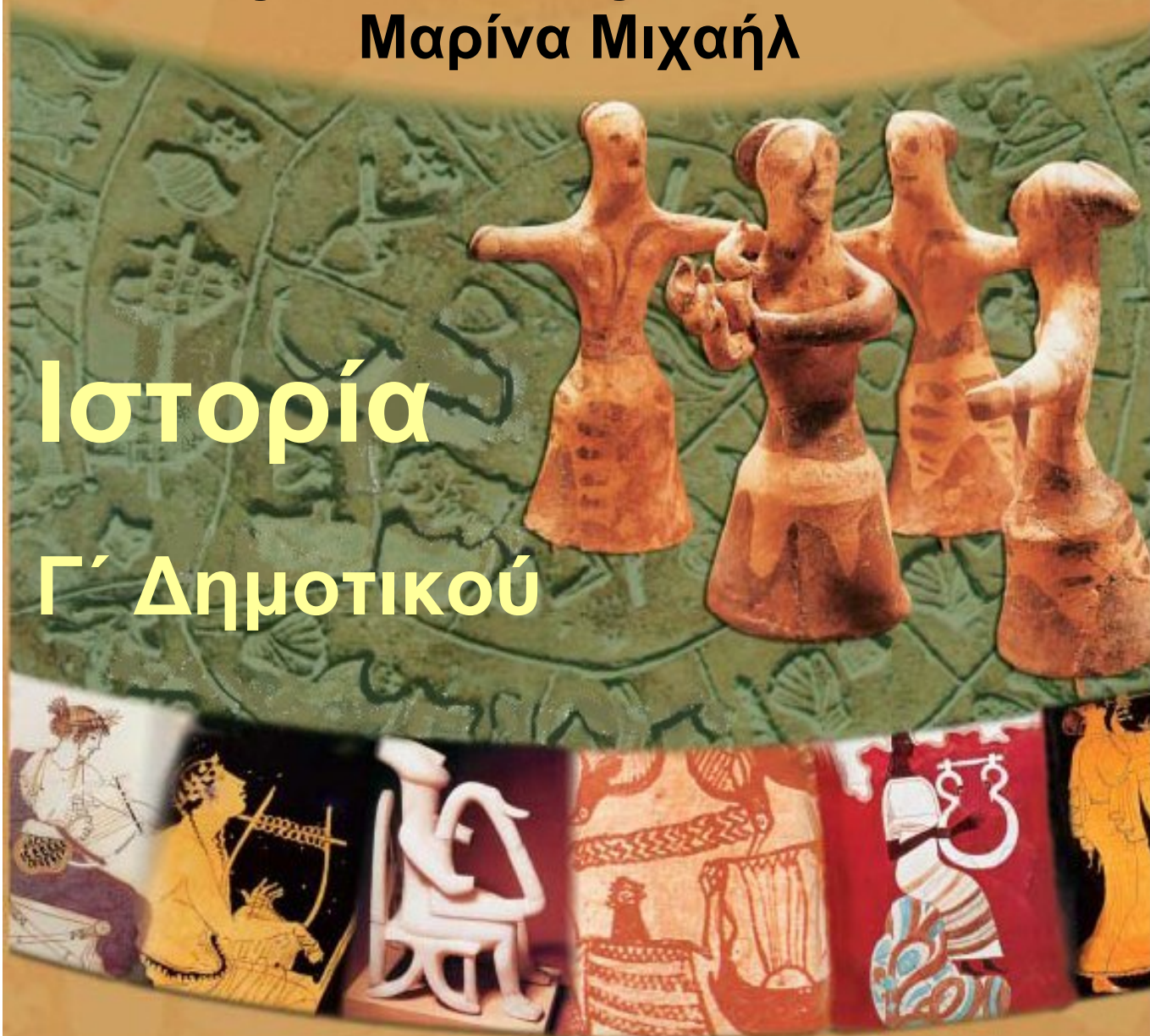

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Στρατής Μαϊστρέλης Ελένη Καλύβη
Μαρίνα Μιχαήλ**

**Ιστορία
Γ' Δημοτικού**

Από τη Μυθολογία στην Ιστορία

Τόμος 3ος

Ιστορία Γ΄ Δημοτικού

**Από τη Μυθολογία
στην Ιστορία**

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή
υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού
με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το
Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Οικονόμου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στρατής Μαϊστρέλης,

Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Ελένη Καλύβη, *Εκπαιδευτικός Π.Ε.*

Μαρίνα Μιχαήλ, *Εκπαιδευτικός Δ.Ε.*

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ευστάθιος Πελαγίδης,

Καθηγητής Παν. Δ. Μακεδονίας

Απόστολος Καραπαπάς,

τ. Σχολικός Σύμβουλος

Ελένη Οικονομοπούλου,

Εκπαιδευτικός

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γεωργία Ρογάρη, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Γιάννης Παπαγρηγορίου,

Σύμβουλος Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ
Αναστασία Παμουτσόγλου,
Πρόεδρος Ε.Θ.Π.Ι.

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA Α.Ε.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Στρατής Μαϊστρέλης
Ελένη Καλύβη Μαρίνα Μιχαήλ**

Ιστορία Γ΄ Δημοτικού

**Από τη Μυθολογία
στην Ιστορία**

Τόμος 3ος

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα πολύ παλιά χρόνια οι άνθρωποι δεν ήξεραν να γράφουν. Γι' αυτό δεν άφησαν κανένα γραπτό που να μας δίνει πληροφορίες για τη ζωή τους. Μας άφησαν όμως τα εργαλεία τους και τα όπλα τους. Από αυτά μαθαίνουμε για τον τρόπο που ζούσαν.

Επειδή τα πρώτα εργαλεία τους ήταν από πέτρα (λίθο), την πρώτη αυτή εποχή την ονομάζουμε εποχή του λίθου. Αργότερα, όταν έφτιαξαν εργαλεία από μέταλλα (χαλκό), άρχισε μια νέα εποχή, η εποχή του χαλκού. Οι εποχές του λίθου και του χαλκού μαζί αποτελούν την

προϊστορική εποχή ή Προϊστορία.

**Η Ιστορία αρχίζει από τότε που
οι άνθρωποι ανακάλυψαν τη
γραφή.**

Γραφή

Προϊστορία		Ιστορία
Εποχή του λίθου	Εποχή του χαλκού	
Παλαιολιθική	Νεολιθική	

1. Παλαιολιθική εποχή

Α. Όταν ο άνθρωπος ήταν τροφοσυλλέκτης

Πριν από πολλά εκατομμύρια χρόνια, η γη ήταν σκεπασμένη ολόκληρη με νερό. Ήταν μια απέραντη θάλασσα. Σιγά σιγά η στεριά με τα βουνά, τους λόφους, τις πεδιάδες άρχισε να προβάλλει μέσα από το νερό.

Με το πέραςμα των χρόνων η στεριά σκεπάστηκε από πυκνά δάση. Μέσα σ' αυτά ζούσαν αμέτρητα ζώα. Πολλά απ' αυτά ήταν τεράστια, όπως οι δεινόσαυροι. Αργότερα οι δεινόσαυροι εξαφανίστηκαν κι άλλα μικρότερα ζώα εμφανίστηκαν.

Μέσα στο περιβάλλον αυτό η ζωή των πρωτόγονων ανθρώπων ήταν

πολύ δύσκολη. Για να βρούνε τροφή τριγυρνούσαν εδώ κι εκεί μαζεύοντας σπόρους και καρπούς από τα δέντρα και ψάχνοντας στο χώμα για βολβούς και ρίζες. Επειδή ζούσαν συλλέγοντας την τροφή τους, όπως την εύρισκαν στη φύση, τους ονόμασαν τροφοσυλλέκτες.

Τα πρώτα εργαλεία που χρησιμοποίησαν οι άνθρωποι ήταν οι πέτρες. Μ' αυτές έσκαβαν το χώμα για να βρίσκουν τροφή, και χτυπούσαν τα άγρια θηρία που ορμούσαν εναντίον τους. Σιγά σιγά έμαθαν να χτυπούν τις πέτρες μεταξύ τους, να τις σπάνε και να τους δίνουν το σχήμα που ήθελαν.

1. Χειροπέλεκυς, το πρώτο εργαλείο του ανθρώπου

2. Τροφές των πρώτων ανθρώπων

Β. Όταν ο άνθρωπος έγινε κυνηγός

Κάποτε η θερμοκρασία της γης άρχισε να πέφτει. Χιόνια και πάγοι σκέπασαν το μεγαλύτερο μέρος της. Το κρύο ήταν τσουχτερό! Πολλά ζώα δεν άντεξαν το κρύο και πέθαναν.

Οι άνθρωποι όμως κατάφεραν να ζήσουν με τη δύναμη του μυαλού τους. Μετακινήθηκαν στα πιο ζεστά μέρη της γης, κατοίκησαν σε σπηλιές και ανακάλυψαν τρόπους για ν' ανάβουν φωτιά, χτυπώντας μεταξύ τους πέτρες που έβγαζαν σπίνθες. Γύρω από τη φωτιά, που μαζεύονταν, άρχισαν να λένε τις πρώτες λέξεις και σιγά σιγά έμαθαν να μιλούν.

Με το πέρασμα του χρόνου έφτιαξαν κι άλλα εργαλεία, όπως το

πρώτο πέτρινο τσεκούρι με ξύλινη λαβή, τόξα, μαχαίρια από πέτρα ή κόκαλα ζώων και έγιναν κυνηγοί. Από τα ζώα που κυνηγούσαν έπαιρναν δέρματα για να ντύνονται και κρέας για να τρώνε. Έφτιαχναν και αγκίστρια, για να ψαρεύουν στα ποτάμια και στη θάλασσα. Πολλοί ζωγράφιζαν στους τοίχους της σπηλιάς τους τα ζώα που ήθελαν να κυνηγήσουν.

Η εποχή που οι άνθρωποι ήταν τροφосуλλέκτες και κυνηγοί λέγεται παλαιολιθική. Εργαλεία και κόκαλα ανθρώπων αυτής της εποχής έχουν βρει οι αρχαιολόγοι και στην Ελλάδα, όπως στο σπήλαιο των Πετραλώνων της Χαλκιδικής.

3. Πέλεκυς (τσεκούρι με ξύλινη λαβή), κοκάλινα αγκίστρια, αιχμή από πέτρινο βέλος.

4. Η φωτιά

Ήταν αδύνατο να φανταστούν (οι άνθρωποι των σπηλαίων) τη ζωή χωρίς τη φωτιά. Αυτή τους ζέσταινε, τους φώτιζε, τους χάριζε τη θालπωρή της. Αυτή τους τάιζε, αυτή σκλήραινε τα όπλα τους, αυτή έκανε αδιάβροχες τις γούνες που τους έντυναν. Αυτή έδιωχνε τα άγρια

θηρία τις χειμωνιάτικες νύχτες. Η φυλή δε θα μπορούσε να επιζήσει χωρίς αυτή.

***Κ. Σίνου, Στη χώρα των μαμούθ,
σελ. 38***

5. Βραχογραφίες

Αλλά όταν κατάφεραν ν' απομακρύνουν τα χώματα και να μπουν στη σπηλιά, είδαν στο φως των πυρσών πως οι τοίχοι ήταν σκεπασμένοι με παραστάσεις ζώων σε κόκκινα, κίτρινα, μαύρα και καφέ χρώματα. Είδαν ζωγραφισμένα, με μεγάλη τέχνη, ένα ολόκληρο κοπάδι από τάραντες (ταράνδους), ένα μαμούθ, πελώριο κι άγαρμπο, μια αρκούδα των σπηλαίων να δρασκελίζει ένα βράχο, ένα λύκο να παραμονεύει στη γωνιά και το πιο

**καταπληκτικό απ' όλα, έναν
αρσενικό βίσονα, τόσο ζωντανό,
και με τέτοια ακρίβεια, και λεπτο-
μέρεια ζωγραφισμένο, που σου
έκοβε την ανάσα.**

**Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι
έργα ανθρώπων που ήταν
σύγχρονοι μ' αυτά τα ζώα, που τα
παρατηρούσαν από κοντά και
ήξεραν τις συνήθειες τους.**

***Κ. Σίνου, Στο σκοτάδι της σπηλιάς,
σελ 21 και 28***

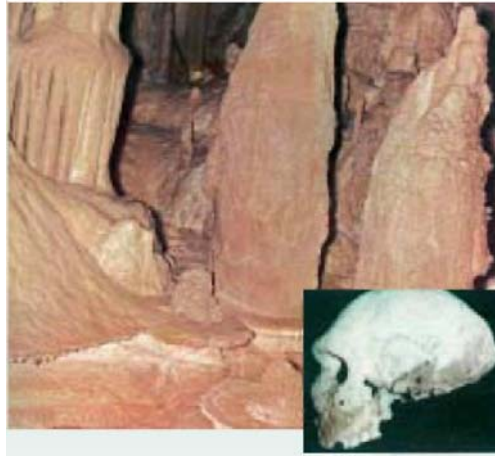

**Βίσονας, μαμούθ και άλογα
από βραχογραφίες σπηλαιίων
της Ευρώπης.**

6. «Οι σπηλιές έχουνε γίνει σαν ένα βιβλίο»

Κόκαλα προϊστορικών ανθρώπων έχουν βρεθεί μέσα σε σπήλαια. Αν τώρα κοντά στα κόκαλα των ανθρώπων βρεθούν και κόκαλα από ζώα, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι πως εκείνοι οι άνθρωποι και αυτά τα ζώα ζούσανε την ίδια εποχή. Και αν κοντά στα κόκαλα βρεθούνε και τίποτα εργαλεία ή απομεινάρια από κανένα τζάκι, ένα μέρος από τη ζωή αυτής της εποχής γίνεται γνωστό. Έτσι οι σπηλιές έχουνε γίνει σαν ένα βιβλίο, που μέσα του διαβάζουμε την ιστορία των περασμένων καιρών.

Wells G., Ο Προϊστορικός άνθρωπος και η ζωή του, μτφ. Ε. Πανέτσου, σελ. 18-19 (με αλλαγές)

7. Το σπήλαιο των Πετραλώνων και το ανθρώπινο κρανίο που βρέθηκε εκεί.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Διαβάζω το κείμενο 4 και απαντώ. Τι πρόσφερε η φωτιά στον άνθρωπο; Θυμάμαι ένα μύθο με τον οποίο οι αρχαίοι θέλησαν να εξηγήσουν την ανακάλυψη της φωτιάς.

2. Διαβάζουμε το κείμενο 6 και συζητάμε στην τάξη, γιατί ο συγγραφέας θεωρεί τα σπήλαια σαν ένα βιβλίο.

2. Νεολιθική εποχή

Όταν ο άνθρωπος έγινε γεωργός και κτηνοτρόφος

Αργότερα έπεσαν πολύ δυνατές βροχές και οι πάγοι έλιωσαν. Η θερμοκρασία ανέβηκε. Η γη ζεστάθηκε και γέμισε φυτά. Οι άνθρωποι, παρατηρώντας τη φύση, έμαθαν πότε φύτεωναν τα φυτά και πότε έκαναν τους καρπούς τους. Άρχισαν να καλλιεργούν οι ίδιοι διάφορα φυτά, δημητριακά και όσπρια, κοντά σε μέρη που υπήρχε νερό, κι έγιναν γεωργοί.

Εξημέρωσαν και μερικά ζώα, όπως το σκύλο, που τους βοηθούσε στο κυνήγι, το πρόβατο, την κατσίκα και το βόδι, που τους έδιναν το γάλα, το μαλλί, το κρέας και το δέρμα τους. Έτσι έγιναν κτηνοτρόφοι.

**Δεν χρειαζόταν πια να τριγυρ-
νούν από τόπο σε τόπο για να
βρουν την τροφή τους. Την παρή-
γαγαν μόνοι τους. Κοντά στα
χωράφια τους έφτιαξαν τα σπίτια
τους, με δέρματα ζώων και κλαδιά
στην αρχή κι αργότερα με κορμούς
μικρών δέντρων. Πολλοί μαζί
ένιωθαν μεγαλύτερη ασφάλεια. Γι'
αυτό έφτιαξαν τα σπίτια τους το ένα
κοντά στο άλλο, έχτισαν γύρω γύρω
τείχη και τον πιο γενναίο τον έκαναν
αρχηγό τους. Έτσι σχηματίστηκαν
τα πρώτα χωριά, οι πρώτοι οικισμοί
και άρχισε μια καινούργια εποχή,
που ονομάζεται νεολιθική.**

**Αυτή την εποχή οι άνθρωποι
καλυτέρευσαν πολύ τη ζωή τους.
Έφτιαξαν πιο τέλεια εργαλεία και
όπλα, όπως δρεπάνια, βελόνες,
αγκίστρια, μαχαίρια και δόρατα.
Έμαθαν να πλάθουν τον πηλό με τα**

χέρια τους και να φτιάχνουν αγγεία, για να αποθηκεύουν τα προϊόντα τους, να μαγειρεύουν, να τρώνε και να πίνουν. Έμαθαν να γνέθουν το μαλλί των προβάτων, να το κάνουν νήμα, να το υφαίνουν και να φτιάχνουν ρούχα. Έτσι, σιγά σιγά, έγιναν τεχνίτες.

Προόδευσαν και στις τέχνες. Τους άρεσαν τα στολίδια κι έφτιαχναν κοσμήματα με χρωματιστές πέτρες και κοχύλια. Τα αγγεία τους ήθελαν να είναι όμορφα, γι' αυτό τους έδιναν ωραία σχήματα και τα ζωγράφιζαν με διάφορα σχέδια.

Έφτιαχναν και μικρά αγαλματάκια από πηλό και πέτρα, τα ειδώλια. Αυτά παριστάνουν μια γυναίκα που εγκυμονεί. Είναι η πρώτη θεότητα που λάτρεψαν, η θεά της γονιμότητας.

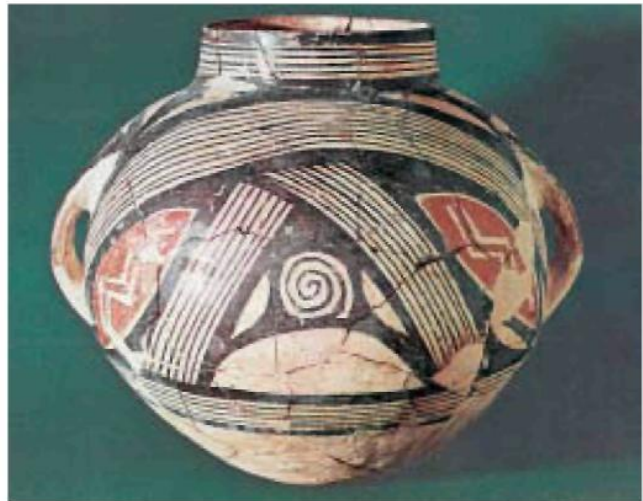
Σφονδύλι σε αδράχτι (αναπαράσταση).

Βελόνες από κόκαλο.

Βέλος, λεπίδες, δρεπάνι.

4. Αγγεία της νεολιθικής εποχής σε διάφορα σχήματα και σχέδια

5. Η Μεγάλη Μητέρα

Ένας άνθρωπος της νεολιθικής εποχής διηγείται:

«Ξεχωριστή θέση ανάμεσα μας είχαν οι γυναίκες. Θαυμάζαμε τη δύναμη που έκρυβαν μέσα τους και

μπορούσαν να φέρνουν στον κόσμο παιδιά! Μας θύμιζαν τη γη που γεννά κάθε χρόνο ένα σωρό νέα φυτά. Γι' αυτό λατρέψαμε μαζί τη γυναίκα και τη γη, σαν μάνα θεά! Χωρίς να καταλαβαίνουμε πολύ καλά γιατί, πήραμε πηλό και φτιάξαμε μικρά ανθρωπάκια. Είχαν γυναικεία μορφή με χοντρούλα κοιλιά, όπως είναι οι μάνες, όταν πρόκειται να γεννήσουν παιδιά. Φτιάξαμε ακόμα και τη μορφή της μάνας που κρατά στην αγκαλιά το μικρό παιδί της».

*Νάκου Ειρ., Ταξίδια στη
προϊστορική Ελλάδα, σελ. 20*

6. Γυναικείο ειδώλιο

7. Ειδώλιο γυναίκας με μικρό στην αγκαλιά

8. Κοσμήματα της νεολιθικής εποχής

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

**1. Ποια ήταν η μεγάλη αλλαγή που έγινε στη ζωή του ανθρώπου κατά τη νεολιθική εποχή;
Διαβάζω το κείμενο 5 και απαντώ.**

2. Τι ήταν τα ειδώλια; Γιατί πολλά ειδώλια παρίσταναν έγκυες γυναίκες;

3. Γιατί οι άνθρωποι από τα παλιά χρόνια φορούσαν κοσμήματα;

3. Η Νεολιθική εποχή στην Ελλάδα

Οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν με τις ανασκαφές τους πολλούς νεολιθικούς οικισμούς στην Ελλάδα. Αφού μελέτησαν αυτά που βρήκαν, έμαθαν πολλά για τη ζωή και την ιστορία αυτών των ανθρώπων. Οι πιο σπουδαίοι οικισμοί είναι το Σέσκλο και το Διμήνι στη Θεσσαλία, κοντά στο Βόλο, και η Χοιροκοιτία στην Κύπρο.

Το Σέσκλο ήταν χτισμένο πάνω σε λόφο, ανάμεσα σε δυο ρέματα, και είχε πενήντα σπίτια. Το Διμήνι χτίστηκε πάνω σ' ένα χαμηλό λόφο κοντά στη θάλασσα. Γύρω του απλωνόταν μια μεγάλη πεδιάδα που την πότιζε ένα ποτάμι με άφθονο νερό. Πιο πέρα ήταν το βουνό Πήλιο με τα δάση του.

Και οι δυο οικισμοί είχαν τείχη γύρω γύρω, για να προφυλάσσονται οι κάτοικοι. Οι κάτοικοι των οικισμών αυτών δημιούργησαν ένα σημαντικό πολιτισμό που ανήκε στη νεολιθική εποχή.

- 1. Στο πλαίσιο είναι η περιοχή της σημερινής Μαγνησίας, όπου αναπτύχθηκαν οι πιο σημαντικοί νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα: το Σέσκλο και το Διμήνι.**

2. Το χωριό μου, το Διμήνι

Ένα παιδί από το νεολιθικό Διμήνι μάς διηγείται πώς κυλούσε η ζωή στο χωριό του.

«Ο ήλιος έχει ανέβει πολύ ψηλά στον ουρανό. Βρίσκομαι εδώ, στη στέγη του μεγάρου από την ώρα που άρχισε ν' ανατέλλει. Σήμερα είναι η σειρά μου να φυλάω το χωριό. Προσέχω μήπως κάποιοι ξένοι πλησιάσουν, για να τρέξω να το πω αμέσως στον αρχηγό που κατοικεί μέσα στο μέγαρο.

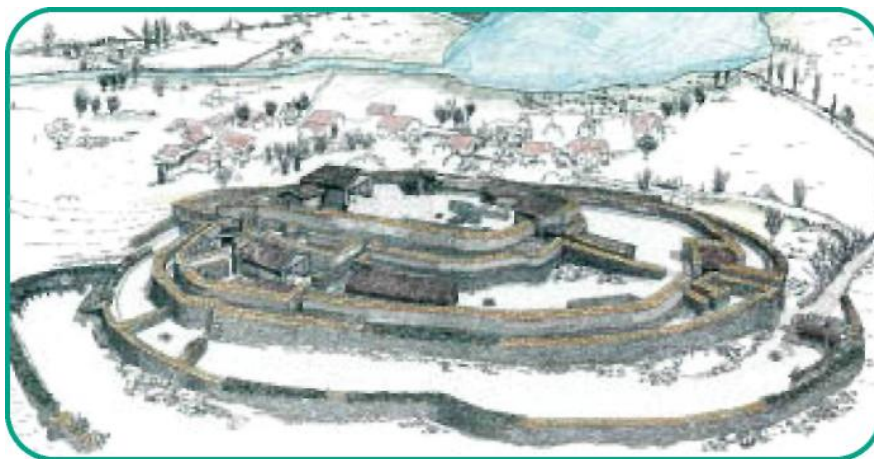
Γεννήθηκα εδώ στο Διμήνι και είμαι εννιά χρονών. Από εδώ ψηλά βλέπω όλο το χωριό μέσα κι έξω από τα τείχη. Οι πόρτες είναι όλες ανοιχτές αυτή την ώρα. Πολλές γυναίκες δουλεύουν στα γύρω χωράφια. Να η μητέρα μου. Σκάβει το χώμα για να σπείρει σιτάρι.

**Ο πατέρας μου έφυγε πολύ πρωί.
Πάει για κυνήγι. Ο αδερφός μου
βόσκει σήμερα μόνος του τις
κατσίκες μας. Να, το σπιτάκι μας!
Οι τοίχοι του είναι από πέτρα και
πλίνθες και η σκεπή από καλάμια.
Μέσα έχει ένα μόνο δωμάτιο και το
πάτωμα είναι από χώμα που το
έχουμε πατήσει πολύ καλά. Η
αδερφή μου προσπαθεί ν' ανάψει
φωτιά στην εστία, χτυπώντας
μεταξύ τους δυο γυαλιστερές πέ-
τρες. Πάντα έχουμε τέτοιες πέτρες
στο σπίτι μας. Τις χτυπάς μεταξύ
τους και σπιθίζουν. θα ψήσει το
κυνήγι που θα φέρει ο πατέρας.
Μπροστά σε ένα άλλο σπιτάκι μια
άλλη γυναίκα αλέθει με τις μυλόπε-
τρες τους σπόρους του σιταριού. θα
τους κάνει αλεύρι και μ' αυτό θα
φτιάξει ψωμί. Πάνω στους τοίχους
στεγνώνουν δέρματα ζώων**

πλυμένα και τεντωμένα καλά.
Ακούω καθαρά τα χτυπήματα του
τεχνίτη που φτιάχνει πέτρινα
εργαλεία. Μπαμ! Μπαμ!, χτυπά τη
μια πέτρα πάνω στην άλλη.
Φτιάχνει τσεκούρια, μαχαίρια,
λόγχες, λεκάνες, όλα από πέτρα.
Να, ο πατέρας! Έρχεται κουβαλώ-
ντας στους ώμους του ένα σκοτω-
μένο ελάφι. Η μητέρα θα έρθει το
σούρουπο. Πάντα φέρνει μαζί της
φρούτα και σπόρους για να φάμε κι
ένα μεγάλο δεμάτι ξύλα για τη
φωτιά.
Τον τελευταίο καιρό στο χωριό μας
κάποιος ζυμώνει χώμα με νερό. Με
τον πηλό αυτό πλάθει αγγεία. Τα
ψήνει πολλές ώρες μέσα σε δυνατή
φωτιά. Αφού ψηθούν και κρυώ-
σουν, τα ζωγραφίζει με μαύρη
μπογιά, που τη φτιάχνει ανακατεύο-
ντας τριμμένο κάρβουνο και λίπος.

Όλοι ενδιαφέρονται για τα αγγεία που φτιάχνει. Όταν μεγαλώσω, θα μάθω κι εγώ αυτή την τέχνη και θα φτιάξω πολλά αγγεία.

Όταν ο ήλιος θα κρυφτεί πίσω από το βουνό, ο αδερφός μου θα γυρίσει απ' τη βοσκή με τα ζώα μας. Εγώ θα αρμέξω τις κατσίκες μας. Τότε οι πόρτες του τείχους γύρω απ' το χωριό μας θα κλείσουν. Θα φάμε και μετά θα ξαπλώσουμε στα αχυρένια μας στρώματα να κοιμηθούμε».

3. Αναπαράσταση του Διμηνίου

**4. Τα ερείπια
του Διμηνίου.**

**5. Τα ερείπια
του Σέσκλου.**

**6. Σπίτια από τον οικισμό της
Χοιροκοιτίας στην Κύπρο.**

7. Αναπαράσταση σπιτιού από το νεολιθικό οικισμό του Δισπηλιού στη λίμνη της Καστοριάς.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Πού έχτισαν τον οικισμό τους οι κάτοικοι του Διμηνίου και γιατί;**
- 2. Παρατηρώ τις εικόνες 4 και 5. Γιατί σώθηκε μόνο η βάση των σπιτιών; Από τι υλικό ήταν φτιαγμένες; Γιατί δεν σώθηκαν και οι τοίχοι; Με βοηθάει το κείμενο 2.**

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

Α. Ο ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι άνθρωποι από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα εργάζονται και δημιουργούν. Όλα αυτά τα δημιουργήματα, που κάνουν τη ζωή των ανθρώπων καλύτερη και ομορφότερη, λέγονται με μια λέξη **πολιτισμός**.

Πριν από πέντε χιλιάδες χρόνια λοιπόν, οι άνθρωποι ανακάλυψαν το χαλκό κι άρχισαν να φτιάχνουν χάλκινα εργαλεία. Ξεκίνησε τότε μια νέα εποχή, που ονομάστηκε **εποχή του χαλκού**.

Την εποχή αυτή στην Ελλάδα δημιουργήθηκαν τρεις μεγάλοι πολιτισμοί:

A) Ο Κυκλαδικός στις Κυκλάδες.
Οι Κυκλάδες είναι τα νησιά του Αιγαίου, που σχηματίζουν κύκλο γύρω από το ιερό νησί Δήλο.

B) Ο Μινωικός στην Κρήτη,
που βασίλευε ο Μίνωας.

Γ) Ο Μυκηναϊκός στις Μυκήνες
και σε άλλες πόλεις της Πελοποννήσου και της υπόλοιπης Ελλάδας.

Οι αρχαιολόγοι, με τις ανασκαφές που έκαναν, ανακάλυψαν στα μέρη αυτά ευρήματα που δείχνουν πόσο σπουδαίοι ήταν αυτοί οι πολιτισμοί.

Στη Μύκονο, στη Σέριφο,
στη Σίκινο, στη Μήλο,
πετάς κυπαρισσόμηλο
κι εγώ πετάω μήλο.
Στην Αμοργό, στην Κίμωλο,
στη Νιο, στη Σαντορίνη,
μου στέλνεις κιτρολέμονο,
σου στέλνω μανταρίνι.

Στίχοι Ν. Γκάτσου

1. Η ζωή των Κυκλαδιτών

Πριν από πέντε χιλιάδες χρόνια, ένας σπουδαίος πολιτισμός αναπτύχθηκε στα νησιά του κεντρικού Αιγαίου που λέγονται **Κυκλάδες**.

Οι κάτοικοι των νησιών αυτών ήταν δεμένοι με τη θάλασσα, γι' αυτό έγιναν σπουδαίοι ναυτικοί, έμποροι και ψαράδες. Με τα μικρά τους πλοία ταξίδευαν στο Αιγαίο, αντάλλασσαν τα προϊόντα τους και γνώριζαν κι άλλους πολιτισμούς. Ήταν όμως και κτηνοτρόφοι, κυνηγοί και γεωργοί. Καλλιεργούσαν σιτάρι, ελιές και αμπέλια που τους έδιναν πολύ λάδι και κρασί.

Κατοικούσαν σε μικρές πόλεις κοντά στη θάλασσα ή στις πλαγιές μικρών λόφων. Πολλές φορές έκτιζαν γύρω από τις πόλεις τους τείχη, γιατί φοβούνταν τους

πειρατές. Τα σπίτια τους, φτιαγμένα από πέτρες και λάσπη, βρίσκονταν πολύ κοντά το ένα στο άλλο. Είχαν ένα ή δυο δωμάτια και το πάτωμα το έστρωναν με χώμα ή μικρές πλάκες.

Έτρωγαν πολλά ψάρια και θαλασσινά, όσπρια, λαχανικά και κρέας κι έπιναν γάλα και κρασί. Ήταν άνθρωποι χαρούμενοι και ειρηνικοί. Διασκέδαζαν τραγουδώντας, παίζοντας μουσική και κάνοντας αθλήματα.

Όταν κάποιος πέθαινε, τον έθαβαν έξω από την πόλη και τοποθετούσαν κοντά του διάφορα αντικείμενα, που πίστευαν ότι θα του χρειάζονταν στην άλλη ζωή. Τα αντικείμενα αυτά οι αρχαιολόγοι τα ονομάζουν κτερίσματα.

Δεν ήξεραν να γράφουν. Για τη ζωή τους μαθαίνουμε από τα αγγεία,

τα όπλα, τα εργαλεία και τα μικρά
αγάλματα, που βρίσκουν οι αρχαιο-
λόγοι στις ανασκαφές που κάνουν
σε σπήτια και κυρίως σε τάφους.

Το τρελοβάπορο

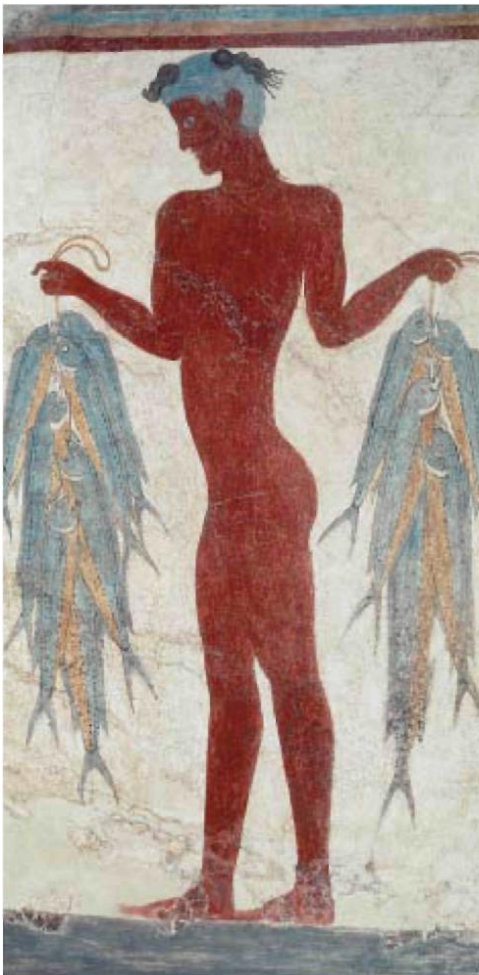
Χρόνους μας ταξιδεύει
δε βουλιάσαμε
χίλιους καπεταναίους
τους αλλάξαμε.

Κατακλυσμούς ποτέ
δε λογαριάσαμε
μπήκαμε μεσ' στα όλα και
περάσαμε.

*Οδυσσέας Ελύτης,
Το τρελοβάπορο*

**1. Πήλινο
τηγανόσχημο
αγγείο, που πάνω
του έχουν
χαράξει ένα
καράβι που πλέει
στη θάλασσα.**

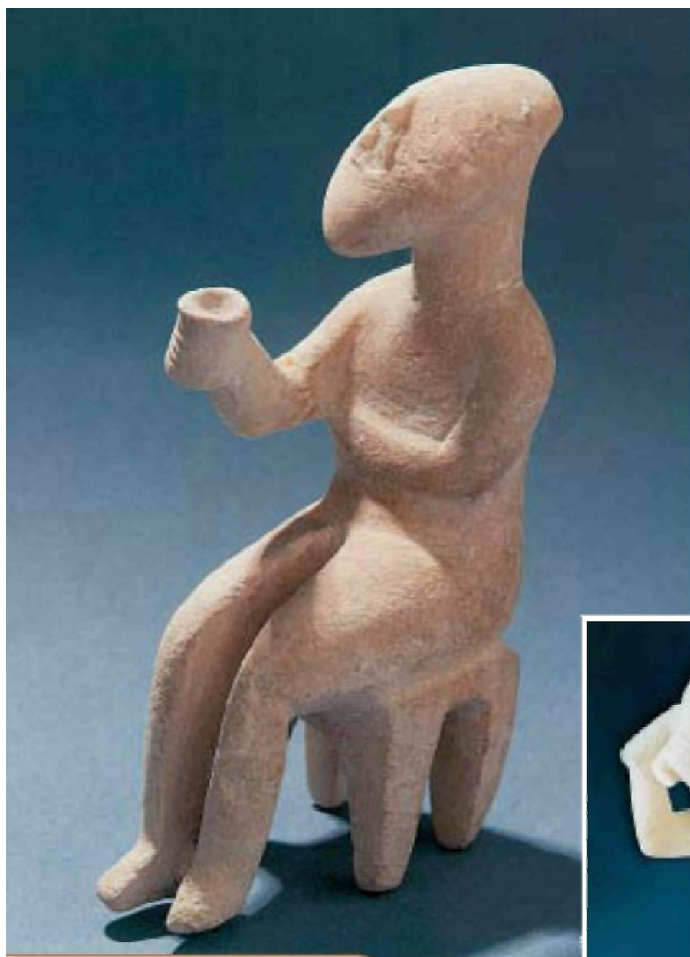

**2. Ο ψαράς και οι πυγμάχοι, δυο
τοιχογραφίες από τη Θήρα.**

3. Οι μικροί πυγμάχοι

Στον τοίχο (του σπιτιού) ήταν ζωγραφισμένα δυο παιδιά. Δυο αγόρια που πάλευαν με τις γροθιές σφιγμένες. Το ένα έμοιαζε μεγαλύτερο κι ήταν στολισμένο με σκουλαρίκι κι άλλα κοσμήματα. Στο χέρι φορούσε χοντρό, μαύρο γάντι. Το άλλο, μικροκαμωμένο και χωρίς στολίδια, ήταν σαν αδερφάκι του πρώτου. Δε φορούσε γάντι, παρά πάλευε με τις γυμνές, μικρές γροθιές του πεισματικά σφιγμένες.

***N. Τζώρτζογλου,
Όταν οργίζεται η γη, σελ. 93***

4. Ο Γλεντζές

**Στην υγείά σας,
στην κοιλιά σας!
Είμαι ο Γλεντζές.**

**Καθισμένος στο σκαμνάκι,
εξαλίστηκα λιγάκι.**

**Ειδώλιο Πρωτοκυκλαδικό
3.000 χρόνια πριν απ' το Χριστό.**

5. Ο αυλητής

***Σ. Γιαλουράκη, Τα κυκλαδικά
ειδώλια ζωντανεύουν, σελ. 17***

- 1. Παρατηρώ την εικόνα 1 και απαντώ. Ποια ήταν η πιο βασική ασχολία των Κυκλαδιτών και γιατί; Οι σημερινοί Έλληνες ασχολούνται με το ίδιο επάγγελμα;**
- 2. Διαβάζω το κείμενο 3 και προσπαθώ κι εγώ να περιγράψω την τοιχογραφία του ψαρά.**
- 3. Ποιες εικόνες του βιβλίου σου δείχνουν ότι οι Κυκλαδίτες ήταν χαρούμενοι άνθρωποι;**

2. Η τέχνη των Κυκλαδιτών

Οι Κυκλαδίτες ήταν σπουδαίοι τεχνίτες. Κατασκεύαζαν μυτερές λεπίδες και άλλα εργαλεία από οψιανό. Ο οψιανός είναι μια μαύρη, πολύ σκληρή πέτρα που έβγαινε στη Μήλο. Αργότερα, όταν έμαθαν να χρησιμοποιούν το χαλκό, έφτιαξαν καλύτερα εργαλεία, όπως μαχαίρια και πριόνια, σφυριά και σμίλες. Μ' αυτά κατασκεύαζαν αγγεία σε διάφορα σχήματα από λευκό μάρμαρο που έβγαινε στη Νάξο και την Πάρο.

Ήταν όμως και σπουδαίοι καλλιτέχνες. Τα πήλινα αγγεία τους τα διακοσμούσαν απ' έξω με πολύ ωραία σχέδια. Πολλά από αυτά είχαν σχήματα ζώων. Άλλα είχαν σχήμα τηγανιού και γι' αυτό ονομάζονται τηγανόσχημα.

Έφτιαχναν επίσης ωραία κοσμήματα, καρφίτσες, βραχιόλια, δαχτυλίδια από ασήμι και χαλκό και πολύ ωραία περιδέραια από κοχύλια και πολύχρωμες πέτρινες χάντρες.

Τα σπουδαιότερα έργα τους όμως ήταν τα ειδώλια. Αυτά ήταν μικρά αγάλματα φτιαγμένα από λευκό μάρμαρο. Τα περισσότερα παρίσταναν γυναίκες, θεές ή νύμφες, με τα χέρια τους διπλωμένα στο στήθος. Έφτιαχναν και ανδρικά ειδώλια που παρίσταναν κυνηγούς, μουσικούς και ανθρώπους που γλεντούσαν. Οι Κυκλαδίτες έμποροι πουλούσαν αυτά που έφτιαχναν σε όλο το Αιγαίο και κυρίως στην Κρήτη.

Στην Κρήτη γνώρισαν την τέχνη των Μινωιτών και επειδή τους άρεσε πολύ, την έφεραν στα νησιά τους. Έτσι στην πόλη του Ακρωτηρίου της Θήρας, έχτισαν ωραία σπίτια με θαυμάσιες τοιχογραφίες, που παριστάνουν πουλιά, ζώα, λουλούδια κι ανθρώπους εκείνης της εποχής.

Όλα αυτά τα έργα τέχνης, που έφεραν στο φως οι αρχαιολόγοι, βρίσκονται τώρα σε διάφορα μουσεία.

1. Εργαλεία των Κυκλαδιτών: λεπίδες από οψιανό (πάνω) και σμίλες από μέταλλο (κάτω).

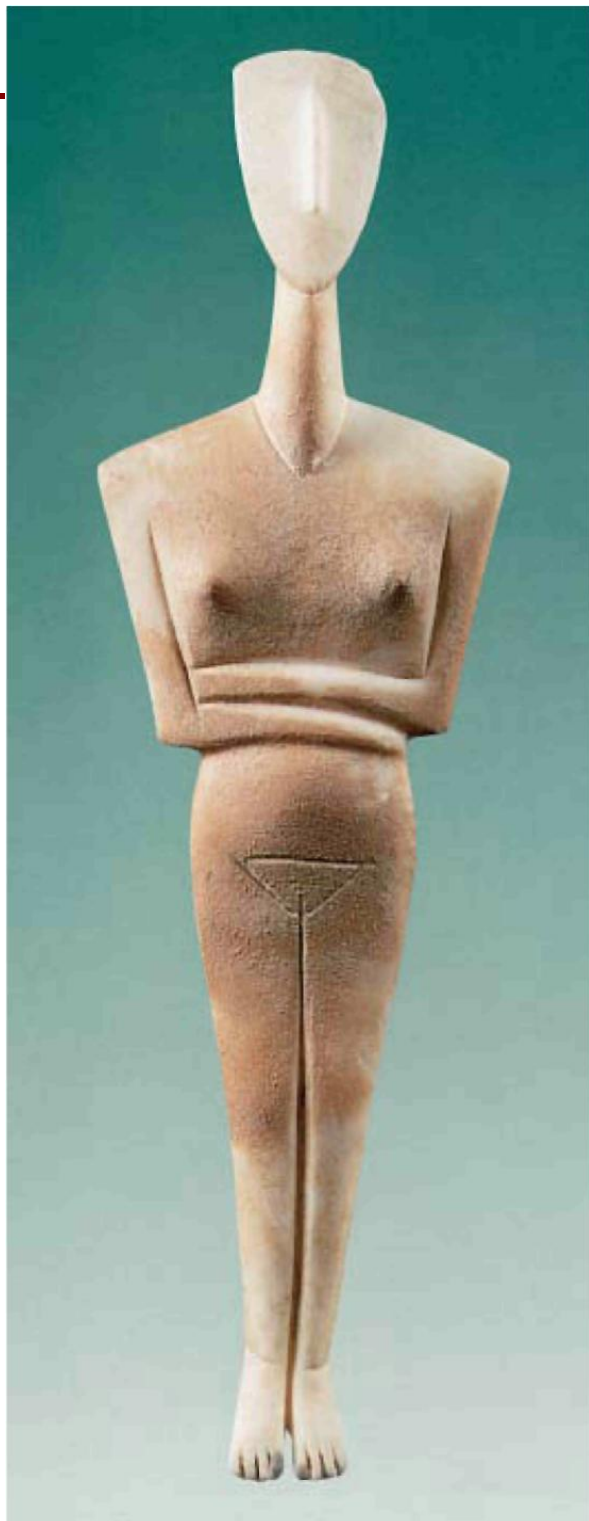
2. Αγγείο με μορφή ζώου.

3. Τα κυκλαδικά εδώλια «μιλούν»

Έχετε ξαναδεί πιο κομψό γυναικείο ειδώλιο; Δεν φαντάζομαι. Ας αρχίσουμε απ' το κεφάλι μου. Ενώ είναι τριγωνικό, πάνω-πάνω στο μέτωπο κυρτώνει ελαφρά. Η μύτη μου λεπτή, μου δίνει μια παράξενη σοβαρότητα. Μυτερό είναι το πηγούνι μου, μυτεροί και οι ώμοι μου. Κι έπειτα από τις τόσες γωνίες έρχεται η αντίθεση. Η παχουλή κοιλιά μου. Ναι, καλά το καταλάβετε. Περιμένω μωρό. Ακουμπώ τα χέρια πάνω της, σαν να θέλω να τα βάλω για προσκεφάλι του. Νομίζω πως είμαι η πιο κομψή έγκυος γυναίκα που έχετε δει. Η μισή, από τη μέση και πάνω, είμαι σουβλερή και η άλλη μισή, από τη μέση και κάτω, είμαι όλο απαλές καμπύλες. Να το μυστικό του καλλιτέχνη.

**Να γιατί είμαι πασίγνωστη σ' όλο
τον κόσμο.**

***Σ. Γιαλουράκη,
Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν,
σελ. 21***

4. Ο αρπιστής από την Κέρο

Είμαι από τους πρώτους μουσικούς του ελληνικού κόσμου. Είναι σίγουρο πως ο καλλιτέχνης που με έφτιαξε αγαπούσε τη ζωή. Κάθομαι αναπαυτικά σε μια θαυμάσια καρέκλα που μοιάζει με θρόνο. Με το κεφάλι γερμένο ελαφρά πίσω αποπνέω ζωντάνια και κέφι. Φαντάζεστε

πόση προσπάθεια θα χρειαζόταν
από τον καλλιτέχνη να φτιάξει
εμένα, την τριγωνική άρπα μου και
το θρόνο μου με τόση μαστοριά και
ευαισθησία! Σκεφθείτε μόνο τα
εργαλεία της εποχής και θα
καταλάβετε.

*Σ. Γιαλουράκη, Τα κυκλαδικά
ειδώλια ζωντανεύουν, σελ. 25*

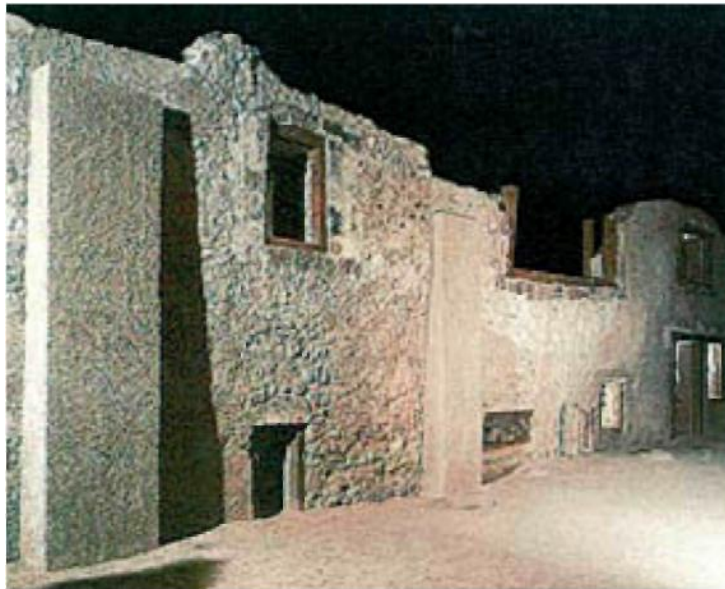
5. Η τοιχογραφία της άνοιξης από το Ακρωτήριο της Θήρας

Σε άσπρο βάθος μαύροι, πρασι-
νωποί και κίτρινοι βράχοι φάνταζαν
κατάσπαρτοι από κόκκινους
κρίνους. Σε μπουκέτα τρεις τρεις
μαζί, ήταν άλλοι ολάνοιχτοι, άλλοι
μισάνοιχτοι ακόμα κι οι πιότεροι σε
μπουμπούκια που λες λικνιζόντανε
στο αεράκι, πάνω στα χρυσά τους
κοτσάνια. Τρεις στήμονες κι ένας
ύπερος που τους ξεπερνούσε,
φύτρωναν από το κάθε λουλούδι.
Ανάμεσα τους μαυρογάλαζα
χελιδόνια πετάριζαν ζευγαρωτά ή
ξεμοναχιασμένα, σπαθίζοντας το
λευκό βάθος με τα λιγνά τους
κορμάκια. Ήτανε τόσο όμορφα [...]
που θαρρούσες ότι η ίδια η άνοιξη
γλίστρησε απ' την πορτούλα να
φουντώσει στους τοίχους.

*Ν. Τζώρτζογλου,
Όταν οργίζεται η γη, σελ 69*

1. Ποια πετρώματα υπήρχαν άφθονα στις Κυκλάδες και τι έφτιαχναν μ' αυτά οι Κυκλαδίτες;
2. Παρατηρώ το γυναικείο ειδώλιο και το περιγράφω. Προσπαθώ να μιμηθώ τη στάση του.

6. Διώροφο σπίτι στο Ακρωτήρι της Θήρας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Β. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.

1. Η Μινωική Κρήτη

Την εποχή που ο Κυκλαδικός πολιτισμός βρισκόταν σε μεγάλη ανάπτυξη, ένας άλλος λαμπρότερος πολιτισμός γεννήθηκε στην Κρήτη. Ονομάστηκε Μινωικός από το μυθικό βασιλιά Μίνωα, το γιο της Ευρώπης και του Δία. Στην πραγματικότητα Μίνωες λέγονταν όλοι οι βασιλιάδες της Κρήτης για πολλούς αιώνες.

Η Κρήτη που βρίσκεται στη μέση της Μεσογείου, λόγω της θέσης της, έγινε γρήγορα μεγάλη ναυτική και εμπορική δύναμη. Πολλά λιμάνια υπήρχαν στο νησί κι αμέτρητα κρητικά καράβια διέσχιζαν το Αιγαίο. Ταξίδευαν σε όλες τις

Κυκλάδες κι έφταναν μέχρι την Ανατολή, την Αίγυπτο, την Τροία και την Κύπρο. Οι Κρήτες ή Μινωίτες πουλούσαν εκεί τα προϊόντα τους, λάδι, μέλι και κρασί, αγγεία, κοσμήματα και σφραγίδες κι έφερναν στην Κρήτη χαλκό, ασήμι, χρυσάφι, ελεφαντόδοντο και πολύτιμες πέτρες.

Την εποχή εκείνη λοιπόν δημιουργήθηκε η «μινωική θαλασσοκρατία» και οι Κρήτες έγιναν «θαλασσοκράτορες». Οι πόλεις της Κρήτης δεν είχαν τείχη. Ήταν τόσο μεγάλη η ναυτική της δύναμη, που κανείς εχθρός δεν τολμούσε να την απειλήσει. Στο νησί βασίλευε ειρήνη.

Ο Άγγλος αρχαιολόγος Έβανς ήταν ο πρώτος που έκανε ανασκαφές και ανακάλυψε την Κνωσό.

2. Ο Αρθούρος Έβανς

1. Η Κρήτη

Στη μέση του αστραφτερού γιαλού
ένα νησί είναι, η Κρήτη,
όμορφη και πολύκαρπη και
θαλασσοζωσμένη.
Κατοίκους έχει αριθμητούς και
πόλεις ενενήντα.[...].
Πόλη μεγάλη είναι η Κνωσός και
βασιλιάς της
ο Μίνωας, που κάθε εννιά χρόνια
συνομιλούσε με το Δία.

*Όμηρος, Οδύσσεια τ 171-178,
μετάφραση*

3. Ο μυθικός Μίνωας

4. Η μινωική θαλασσοκρατία

Ο Μίνωας είναι ο παλαιότερος από όσους έχουμε ακουστά που απόκτησε ναυτική δύναμη και κυριάρχησε στις περισσότερες απ' όσες λέμε τώρα ελληνικές θάλασσες κι έγινε άρχοντας στις Κυκλάδες κι εγκατέστησε αποικίες στις περισσότερές τους... κι έβαλε άρχοντες τους γιους του. Κι, όπως ήταν φυσικό, ξεκαθάρισε από τη θάλασσα τους ληστές και πειρατές, για να έρχονται τα εισοδήματα από τα νησιά σε αυτόν τον ίδιο.

***Θουκυδίδης, Ιστορία, Α, 4,
μτφ. Ε. Λαμπρίδη***

5. Αναπαράσταση μινωικού καραβιού

6. Οι εμπορικές σχέσεις των Μινωιτών.

- 1. Θυμάμαι από προηγούμενα μαθήματα κάποιους μύθους που έχουν σχέση με την Κρήτη και τους παρουσιάζω στην τάξη.**
- 2. Τι βοήθησε την Κρήτη να γίνει μεγάλη ναυτική δύναμη;**
- 3. Τι φανερώνει το γεγονός ότι οι πόλεις της Κρήτης δεν είχαν τείχη;**

2. Το Ανάκτορο της Κνωσού

Στη μινωική Κρήτη υπήρχαν πολλές πόλεις. Οι μεγαλύτερες ήταν η Κνωσός, η Φαιστός, τα Μάλια και η Ζάκρος. Σε όλες αυτές τις πόλεις υπήρχαν μεγάλα ανάκτορα. Όμως το μεγαλύτερο και πιο λαμπρό ανάκτορο ήταν της Κνωσού.

Σύμφωνα με την παράδοση ήταν έργο του μυθικού Αθηναίου αρχιτέκτονα Δαίδαλου. Έμοιαζε με μικρή πολιτεία. Ήταν τεράστιο και κτισμένο γύρω από μια πολύ μεγάλη αυλή. Είχε πολλά κτίρια με τέσσερις και πέντε ορόφους και χίλια πεντακόσια δωμάτια. Είχε απέραντους διαδρόμους, σκάλες, μεγάλες αποθήκες κι αμέτρητα εργαστήρια. Ήταν πολύπλοκο, πραγματικός λαβύρινθος. Στο ανάκτορο υπήρχαν και πολλά ιερά,

**στολισμένα με πέτρινα κέρατα
ταύρου και διπλούς πελέκεις που
ήταν τα σύμβολα της μινωικής
Κρήτης. Υπήρχε υδραγωγείο, που
έφερνε νερό στα ανάκτορα από
μακριά και σύστημα αποχέτευσης.**

**Τα δωμάτια είχαν βεράντες και οι
τοίχοι τους ήταν στολισμένοι με
θαυμάσιες τοιχογραφίες, που
απεικόνιζαν λουλούδια και πουλιά,
ψάρια, δελφίνια, πρίγκιπες και
αρχόντισσες. Ένα από τα ομορφό-
τερα δωμάτια του ανακτόρου ήταν
η αίθουσα του θρόνου.**

**Στο ανάκτορο ζούσε ο βασιλιάς
με την οικογένεια του κι άλλα
πεντακόσια άτομα: ιερείς, υπη-
ρέτες, αποθηκάριοι, καλλιτέχνες και
τεχνίτες.**

**Στις τεράστιες αποθήκες του
ανακτόρου, μέσα σε ψηλά αγγεία,
αποθήκευαν δημητριακά, μέλι, λάδι,**

κρασί, όσπρια και άλλα γεωργικά προϊόντα. Στα εργαστήρια αμέτρητοι τεχνίτες εργάζονταν καθημερινά κι έφτιαχναν αγγεία, κοσμήματα, υφάσματα, εργαλεία.

Όλων αυτών αρχηγός ήταν ο βασιλιάς. Αυτός κανόνιζε ποια προϊόντα έπρεπε να πουληθούν και τι θα έφερναν τα εμπορικά καράβια από τις άλλες χώρες.

1. Τα σπουδαιότερα κέντρα του Μινωικού πολιτισμού.

2. Αναπαράσταση του ανακτόρου της Κνωσού.

3. Τμήμα του ανακτόρου, όπως είναι σήμερα.

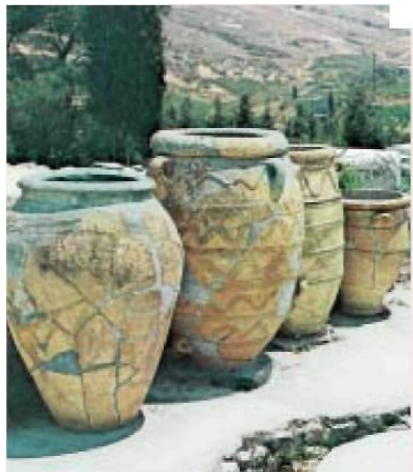

4. Η αίθουσα του θρόνου.

5. Ένας Μινωίτης έμπορος μιλάει για τη δουλειά του

Το εμπόριο δεν το κάνουμε για τον εαυτό μας, μα για τα ανάκτορα. Ο βασιλιάς και η κυβέρνηση αποφασίζουν τι θα παράγει η Κνωσός, πού θα τα στείλει και τι θα πάρει σε αντάλλαγμα. Εμείς οι έμποροι είμαστε ταγμένοι στην υπηρεσία του κράτους... Δουλειά μας είναι να μεσολαβούμε για να κινηθούν τα προϊόντα.

Ταξιδεύουμε μεταφέροντας τα ως την άκρη του κόσμου και κάνουμε όλες τις απαραίτητες συνεννοήσεις και συναλλαγές. Δεν λέω πως δεν

έχουμε, παρ' όλα αυτά, τα κέρδη μας. Κάποιο μερίδιο αντιστοιχεί και σε εμάς.

Έλλη Έμκε, Είδα κι άκουσα στην Κνωσό, σελ. 106

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Περιγράψω ένα μινωικό ανάκτορο (εικόνα 2). Δικαιολογείται η φράση «ήταν πραγματικός λαβύρινθος»;**
- 2. Ποιοι ζούσαν στο ανάκτορο;**
- 3. Παρατηρώ την τελευταία εικόνα. Ποια προϊόντα θα μπορούσαν να αποθηκεύουν στα πελώρια αυτά πιθάρια οι Μινωίτες;**

3. Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών

Οι Μινωίτες ήταν άνθρωποι χαρούμενοι. Χαίρονταν τη ζωή και αγαπούσαν τη φύση και τις διασκέδασεις. Ζούσαν σε καλοφτιαγμένα πέτρινα σπίτια, που είχαν έναν ή δύο ορόφους, μεγάλα παράθυρα και αποθήκες.

Πολλοί από τους άνδρες ήταν έμποροι και ναυτικοί. Άλλοι ήταν τεχνίτες ή καλλιτέχνες. Άλλοι ασχολούνταν με το ψάρεμα, τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Η καρπερή γη της Κρήτης έδινε άφθονο σιτάρι, κριθάρι, ελιές, και σταφύλια. Ήταν επίσης πολύ ανεπτυγμένη και η μελισσοκομία. Ένα μέρος από τα προϊόντα τους το έφερναν στο παλάτι και το αποθήκευαν στις τεράστιες

αποθήκες. Αυτό ήταν φόρος που πλήρωναν υποχρεωτικά στο Μίνωα.

Όλοι οι άνδρες ντύνονταν απλά. Φορούσαν ένα μόνο μικρό ύφασμα τυλιγμένο γύρω από τη μέση τους, που λέγεται ζώμα.

Αντίθετα τα ρούχα των γυναικών ήταν κομψά και πολυτελή. Φορούσαν φανταχτερές μακριές φούστες, κοντές ποδιές, λεπτά πουκάμισα, πανωφόρια κι εσάρπες. Βάφονταν και χτενίζονταν με φροντίδα, όπως και οι σημερινές γυναίκες. Στο κεφάλι φορούσαν καπέλα, κορδέλες και κοσμήματα. Ασχολούνταν με τις δουλειές του σπιτιού και με την υφαντική. Σε όλα σχεδόν τα σπίτια υπήρχαν αργαλειοί. Ύφαιναν υφάσματα μάλλινα και λινά, αλλά και υφάσματα πολύ λεπτά και διάφανα με ωραία σχέδια. Είχαν τις ίδιες

ελευθερίες και τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες. Έπαιρναν κι αυτές μέρος σε γιορτές, σε αγωνίσματα και στο κυνήγι.

Τα παιδιά των Μινωιτών γυμνάζονταν από μικρά. Έπαιζαν, όπως και τα σημερινά παιδιά, κυνηγητό και πάλη αλλά και παιχνίδια επιτραπέζια, όπως το ζατρίκιο, που μοιάζει με το σημερινό σκάκι, πεσσούς και αστραγάλους.

1. Μινωίτισσες που χορεύουν.

2. Στο αγγείο αυτό βλέπουμε ένα μουσικό να παίζει τη λύρα του.

3. Ο τρύγος

Στον τρύγο γίνεται μεγάλη γιορτή, με χορό και ξεφάντωμα. Κόβουμε τα τσαμπιά και τα βάζουμε στα πανέ-ρια. Ύστερα, τα πατάμε με τα πόδια, για να βγει ο μούστος και να τρέξει μέσα σε ξύλινους κάδους με χερούλια, που έχουν τοποθετηθεί χαμηλότερα! Όλο το μούστο τον χύνουμε έπειτα σε μεγάλα πήλινα πιθάκια και πενήντα μέρες αργότερα βγαίνει το κρασί. Το κρασί είναι για μας πολύτιμο υγρό. Συχνά το προσφέρουμε στη θεά, τα

δε ανάκτορα το εξάγουν σε μεγάλες ποσότητες μέσα σε πιθάρια.

***Έλλη Έμκε, Είδα κι άκουσα
στην Κνωσό, σελ. 21***

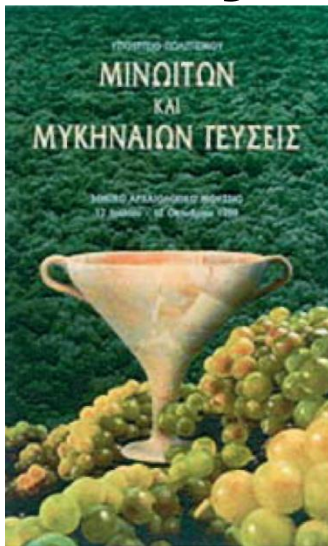

**Πατητήρι
σταφυλιών
της μινωικής
εποχής.**

4. Γεύσεις Μινωιτών

Οι επιστήμονες, αφού μελέτησαν τα υπολείμματα των τροφών που ανακάλυψαν σε αγγεία και μαγειρικά σκεύη της εποχής, βρήκαν τι έτρωγαν και τι έπιναν οι Μινωίτες. Η διατροφή τους, λοιπόν, περιλάμβανε λάδι, ξηρούς καρπούς, σύκα, ρόδια,

μπαχαρικά, όσπρια, κρέας, ψάρι, γάλα και κρασί και μάλιστα ρετσίνα. Οι αρχαιολόγοι, για να κάνουν γνωστά στον πολύ κόσμο τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, οργάνωσαν μια αρχαιολογική έκθεση με τίτλο «*Μινωιτών και Μυκηναίων γεύσεις*», που περιόδευσε σε πολλές πόλεις του εξωτερικού.

«Μινωιτών
και
Μυκηναίων
γεύσεις»

5. Οι Μινωίτισσες καλωπίζονταν
Μέσα σε αχνηβαδούλες ανακάτεψε (η Οινόη) καλά τα χρώματα της και με ψιλό πινέλο ζωγράφισε μαύρη γραμμή κάτω από τα μάτια της

Πριήνης. Με πράσινη μπογιά της πέρασε τα βλέφαρα. Μετά κοιτώντας στο χάλκινο, καλογυαλισμένο καθρέφτη, έφτιαξε και τα δικά της.

- Όμορφα δεν είναι; έκανε περήφانه για την τέχνη της.

Η Οινόη είχε τελειώσει την ετοιμασία του κόκκινου και βουτώντας το πινέλο της πέρασε τα χείλη της φίλης της με παχύ, γυαλιστερό στρώμα.

- Να φτιάσω και τα δικά μου και φύγαμε! Εξήγησε κάνοντας το καλογραμμένο στόμα της να μοιάζει με μισάνοιχτη παπαρούνα.

*Ν. Τζώρτζογλου,
Όταν οργίζεται
η γη, σελ. 112*

6. Η Παριζιάνα
(τοιχογραφία).

**7. Ο πρίγκιπας
με τα κρίνα
(τοιχογραφία).**

**8. Γυναικεία θεότητα
με πλούσια ενδυμασία.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποια επαγγέλματα έκαναν οι Μινωίτες;**
- 2. Ποια ήταν η θέση της γυναίκας στη μινωική Κρήτη;**
- 3. Με ποια παιχνίδια έπαιζαν τα παιδιά των Μινωιτών; Εσύ με ποια παιχνίδια παίζεις;**

4. Η θρησκεία και η γραφή των Μινωιτών

Στη μινωική Κρήτη οι άνθρωποι λάτρευαν τη Μεγάλη Θεά. Την έλεγαν και Μεγάλη Μητέρα και ήταν η θεά της φύσης. Αυτή έκανε τη γη να βλαστάνει κι έδινε τη ζωή στα φυτά, στα ζώα και στους ανθρώπους. Αυτή πίστευαν ότι έφερνε τη βροχή, τον αέρα, το φως και το σκοτάδι.

Τη λάτρευαν σε μικρά ιερά μέσα στα ανάκτορα αλλά και σε σπήλαια και σε κορφές βουνών ή λόφων. Της πρόσφεραν μικρά αγαλματάκια ανθρώπων ή ζώων, διπλούς πελέκεις και καρπούς της γης, για να την ευχαριστήσουν που έκανε τη γη να καρπίσει.

Την παρίσταναν σαν γυναίκα να κρατά στα χέρια της φίδα, στους

**ώμους της περιστέρια και να
κάθεται ανάμεσα σε ζώα.**

**Για χάρη της έκαναν γιορτές όπου
χόρευαν κι έκαναν αθλήματα. Την
άνοιξη γιόρταζαν τη μεγαλύτερη
γιορτή τους, τα ταυροκαθάψια. Σ'
αυτή τη γιορτή νέοι και νέες έκαναν
ακροβατικές ασκήσεις πάνω σε
αγριεμένους ταύρους. Οι Μινωίτες
λάτρευαν τους ταύρους, γιατί
συμβόλιζαν την ορμή και τη δύναμη
της ζωής. Σύμβολα της θρησκείας
τους ήταν τα ιερά κέρατα του
ταύρου και ο διπλός πέλεκυς.**

**Οι Μινωίτες ήταν οι πρώτοι από
τους κατοίκους της Ελλάδας που
χρησιμοποίησαν τη γραφή. Για να
γράψουν μια λέξη σχεδίαζαν εικόνες
ζώων, φυτών, πλοίων, αγγείων κλπ.
Η πρώτη αυτή γραφή λέγεται
ιερογλυφική. Στη Φαιστό οι αρχαιο-
λόγοι ανακάλυψαν ένα δίσκο**

γραμμένο με ιερογλυφική γραφή. Κανείς μέχρι τώρα δεν κατάφερε να τον διαβάσει. Λένε ότι πάνω του είναι γραμμένος ένας θρησκευτικός ύμνος. Στο δίσκο της Φαιστού τα σχήματα έχουν γραφτεί με σφραγίδες. Είναι το πιο παλιό δείγμα τυπογραφίας.

Αργότερα οι Μινωίτες ανακάλυψαν μια πιο απλή γραφή, που ονομάστηκε Γραμμική Α'.

1. Χρυσοί διπλοί πελέκεις

2. Αγγείο σε σχήμα κεφαλής ταύρου.

3. Η μεγάλη γιορτή της θεάς

Η μεγάλη γιορτή της άνοιξης και της Μητέρας Γης θα γινότανε στο Ιερό Άντρο. Ιερείς και ιέρειες, με στεφάνια από φρέσκα αμπελοβλάσταρα, στολισμένοι μ' ολοκαίνουριους γαλάζιους χιτώνες, είχαν τυλίξει την ιερή στήλη με πρασινάδες. Αυτό το ιερό σύμβολο με το ζευγάρι τ' ανθοστολισμένα κέρατα, έμοιαζε με μπουμπουκιασμένο δέντρο που είχε φυτρώσει από το χώμα. Δίπλα της ήταν αραδιασμένα τα πήλινα αφιερώματα των πιστών. Ταύροι, κασίκια, πρόβατα, πουλιά, ακόμα και νωπά φρούτα σε κομψές καρποδόχες. Στα ράφια λυχνάρια και ανθοδοχεία με πολύχρωμα λουλούδια δίνανε την πρεπούμενη γιορταστική όψη στη σπηλιά. Τέσσερις ταύροι θα θυσιαζόντανε

στους θεούς, ένας για κάθε εποχή.
Τα παλικάρια τους είχαν τυλίξει το
σώμα με χοντρά δίχτυα και τους
είχαν περάσει λουλουδένια
στεφάνια στα κέρατα και στους
λαιμούς.

*Ν. Τζώρτζογλου, Όταν οργίζεται
η γη, σελ. 124-125 (με μικρές
αλλαγές)*

**4. Η θεά με
τα φίδια.**

5. Ταυροκαθάψια

Σε λίγο μια πομπή από μελαμψά παλικάρια και ασπριδερά κορίτσια προχώρησε στο κέντρο της αυλής οδηγώντας ένα δυνατό τάυρο. Καθένας πήρε τη θέση του για το αγώνισμα. Ένας ένας περίμενε τον τάυρο που ορμούσε και τον άρπαζε από τα κέρατα. Το ζώο τίναζε το κεφάλι προς τα πάνω κι ο ακροβάτης

μ' ένα πήδημα βρισκόταν όρθιος πίσω του. Τα νέα αυτά παιδιά νικούσαν το φόβο και τη δύναμη του ταύρου, κι όλος ο κόσμος τους ζητωκραύγαζε.

*Ειρ. Νάκου, Ταξίδια στην
προϊστορική Ελλάδα, σελ. 48*

6. Προσφορές στη θεά

Τα πρώτα προϊόντα της γης τους οι Μινωίτες τα πρόσφεραν στη Θεά-Μητέρα για να την

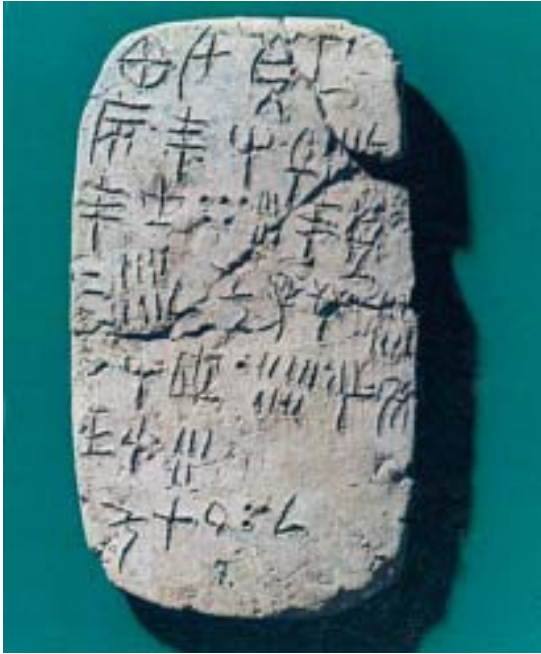
ευχαριστήσουν και να την παρακαλέσουν να έχουν πλούσια συγκομιδή. Τα προϊόντα αυτά τα πρόσφεραν μέσα σε ειδικά σκεύη που ονομάζονται «κέρνοι» [...]. Ανάλογα έθιμα υπάρχουν και σήμερα στην

Κρήτη. Κάθε εποχή, οι χριστιανοί φέρνουν στην εκκλησία τους πρώτους καρπούς της γης για να τους ευλογήσει ο ιερέας. Στις μεγάλες γιορτές φέρνουν ψωμί, κρασί, λάδι και σιτάρι. Και ο ιερέας λέει: «Κύριε, ευλόγησον τους άρτους τούτους, τον σίτον, τον οίνον και το έλαιο και πλήθυνον αυτά...». Και ύστερα μοιράζονται αυτά στον νοικοκύρη, όσους βρίσκονται μπροστά και στον ιερέα.

Λ. Κροντηρά, Πρώτη γνωριμία με την Κρήτη τον Μίνωα, σελ. 106

7. Ο δίσκος της Φαιστού με τα ιερογλυφικά

8. Πινακίδα με Γραμμική Α'

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποια θεότητα λάτρευαν οι Μινωίτες και που; Θυμάσαι ποιοι άλλοι άνθρωποι λάτρευαν την ίδια θεότητα;**
- 2. Τι ήταν τα ταυροκαθάψια;**
- 3. Ποια είδη γραφής χρησιμοποίησαν οι Μινωίτες;**

5. Η τέχνη των Μινωιτών

Οι Μινωίτες ήταν σπουδαίοι αγγειοπλάστες. Με τη βοήθεια του τροχού κατασκεύαζαν πήλινα αγγεία σε πολλά σχήματα και μεγέθη και τα διακοσμούσαν με πολλά σχέδια και χρώματα.

Ζωγράφιζαν σχέδια παρμένα από τη φύση, όπως: λουλούδια, φύλλα, ζώα, ψάρια, κοχύλια, αστερίες κ.ά.

Στη μινωική Κρήτη αναπτύχθηκε και η τέχνη των σφραγίδων. Οι Μινωίτες έμποροι, όταν έκλειναν μια συμφωνία, χρησιμοποιούσαν σφραγίδες για να υπογράφουν. Οι τεχνίτες που τις έφτιαχναν γυάλιζαν πολύτιμες πέτρες και πάνω τους χάραζαν διάφορα σχήματα. Καμιά σφραγίδα δεν ήταν ίδια με την άλλη. Πολλοί Μινωίτες φορούσαν τις σφραγίδες τους σαν δαχτυλίδια.

Υπήρχαν επίσης εργαστήρια χρυσοχοΐας, όπου οι χρυσοχόοι κατασκεύαζαν χρυσές σφραγίδες και υπέροχα κοσμήματα, όπως βραχιόλια, δαχτυλίδια, σκουλαρίκια κ.ά.

Οι Μινωίτες όμως ήταν και σπουδαίοι ζωγράφοι. Ζωγράφιζαν θαυμάσιες τοιχογραφίες στους τοίχους των σπιτιών τους. Οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στο ανάκτορο της Κνωσού, αλλά και σε άλλα αρχοντικά, τοιχογραφίες πολύ μεγάλης τέχνης. Τα θέματα των τοιχογραφιών οι Μινωίτες τα έπαιρναν από τη φύση και από τις θρησκευτικές τελετές. Ζωγράφιζαν κρίνα, πουλιά, ζώα, δελφίνια, πρίγκιπες και αρχόντισσες, αλλά και ιέρειες, ταύρους, ακροβάτες κλπ.

Ο χαρούμενος πολιτισμός των

Μινωιτών κράτησε πάνω από 1.500 χρόνια. Έγινε όμως η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και τα τεράστια κύματα που σηκώθηκαν έφτασαν ως τις ακτές της Κρήτης και κατέστρεψαν τα πλούσια ανάκτορα. Έτσι, η δύναμη της Κρήτης μειώθηκε και την κατέλαβαν οι Μυκηναίοι.

- 1. Πήλινα αγγεία διακοσμημένα με θέματα από τη φύση: το ένα με λουλούδια και το άλλο με παράσταση χταποδιού.**

2. Ένας Μινωίτης αγγειοπλάστης μιλάει για τα αγγεία του

Όπως βλέπετε γύρω σας, είναι αμέτρητα τα σχήματα που δίνουμε στον πηλό και το κάθε αντικείμενο που φτιάχνουμε προορίζεται για κάποια ιδιαίτερη χρήση. Έχουμε αμφορείς για το κρασί, στενόμακρα ρυτά για τις θρησκευτικές τελετές, πιθάρια για να φυλάγονται οι ελιές, τα σιτηρά και το λάδι, κύπελλα και κανάτες για διάφορες οικιακές χρήσεις, κουτάκια για τα φάρμακα και τ' αρώματα. Από παλιά συνηθιζόταν να σχεδιάζουμε πάνω τους φύλλα, λουλούδια, μισοφέγγαρα, κοχλίες, γραμμές ίσιες, καμπύλες και κυματιστές. Τώρα τελευταία, ωστόσο, έχουν γίνει πολύ της μόδας και οι διάφορες παραστάσεις από τη θαλασσινή ζωή. Όλο και

συχνότερα βλέπεις ζωγραφισμένα
πάνω σε αγγεία χταπόδια,
αστερίες, ψάρια, κοχύλια,
θαλάσσιες ανεμώνες, κοράλλια.

*Έλλη Έμκε, Είδα κι άκουσα
στην Κνωσό, σελ. 95-96*

**3. Αγγείο (ρυτό)
από κρύσταλλο.**

**4. Σφραγίδα με
παράσταση ταύρων.**

5. Χρυσό κόσμημα με παράσταση μελισσών.

6. Η τοιχογραφία των δελφινιών από το δωμάτιο της βασίλισσας (αναπαράσταση).

7. Το γαλάζιο πουλί.

8. Μινωίτης που κρατάει ρυτό (= είδος αγγείου)

9. Η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας

Άρχισε νύχτα. Τινάχτηκαν όλοι από τα στρωσίδια λαχανιασμένοι. Ούτε σκάλες δεν πρόλαβαν να κατρακυλήσουν, ούτε από τα σπίτια να βγουν. Με βαρύ μουγκανητό η Γη βάλθηκε να σειέται. Αυτό δεν ήταν παίξε γέλασε. Ήταν αληθινός χαλασμός. Η νύχτα έγινε μέρα κοκκινωπή και τρομαχτική, φωτισμένη από τις φλόγες που τουλίπες τουλίπες ανάδινε ο κρατήρας. Τα λαμπερά δάχτυλα της λάβας, κυλώντας αργά από τα χείλη του τον έσφιγγαν στην πυρωμένη χούφτα τους, σαν να 'θελαν να πουν πως ήτανε δικός τους, στην κατοχή και στην εξουσία τους. Μαζί με τη φωτιά κι από τη δύναμη της, τινάζόντανε πέτρες κι ελαφρόπετρες σε τόση απόσταση

**που φτάνανε ως τα δώματα της
πολιτείας και τα χτυπούσαν σα
χαλαζοθύελλα. Ο αγέρας βρωμούσε
θειάφι κι η τέφρα έμπαινε στα ρου-
θούνια κι έκανε τα μάτια να τσού-
ζουν και να τρέχουν σα βρύσες. Η
γης δεν έλεγε να σταματήσει.
Άλλοτε δυνατότερα κι άλλοτε μόλις
που την ένιωθες να σαλεύει, έτρεμε
συνέχεια. Τρομαγμένα ξεφωνητά
αντηχούσαν παντού.**

***N. Τζώρτζογλου,
Όταν οργίζεται η γη, σελ. 99-100***

Το ηφαίστειο της Θήρας

10. Οι Μυκηναίοι στην Κρήτη

Άνδρες διαφόρων εθνοτήτων άλλα κυρίως Έλληνες ήρθαν να εγκατασταθούν στην Κρήτη, αφού αυτή ερημώθηκε. ...Έπειτα, στην τρίτη γενιά μετά το θάνατο του Μίνωα, ξέσπασε ο Τρωικός πόλεμος, στον οποίο οι Κρήτες αποδείχτηκαν από τους καλύτερους πολεμιστές που είχε στη διάθεση του ο Μενέλαος.

*Ηρόδοτος, Ιστορίαι 8, 171, μτφ.
φιλολογική ομάδα Κάκτου*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποιες τέχνες καλλιέργησαν οι Μινωίτες;**
- 2. Τι ήταν οι σφραγίδες; Σήμερα χρησιμοποιούμε σφραγίδες και για ποιο σκοπό;**

3. Διαβάζω το κείμενο 9 και παρουσιάζω στην τάξη το λόγο που καταστράφηκε ο Μινωικός πολιτισμός. Στην εποχή μας γίνονται καταστροφές από τους ίδιους λόγους;

4. Θυμάσαι κάποιο σπουδαίο βασιλιά της Κρήτης που πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο;

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

Γ. Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

1. Αχαιοί, οι πρώτοι Έλληνες

Όταν ο Κυκλαδικός και ο Μινωικός πολιτισμός βρίσκονταν στην ακμή τους, ένας νέος λαός, οι Αχαιοί, ήρθαν από το Βορρά κι εγκαταστάθηκαν στην κεντρική και τη νότια Ελλάδα. Αυτοί είναι οι πρώτοι Έλληνες.

Οι Αχαιοί γνώρισαν τον Κυκλαδικό και το Μινωικό πολιτισμό και εντυπωσιάστηκαν. Έμαθαν πολλά πράγματα από τους Κυκλαδίτες και τους Μινωίτες και δημιούργησαν το δικό τους πολιτισμό που ονομάζεται Μυκηναϊκός. Πήρε το όνομα του από τις Μυκήνες, που βρίσκονται στην Πελοπόννησο και ήταν το μεγαλύτερο κέντρο του πολιτισμού

αυτού. Άλλα μυκηναϊκά κέντρα ήταν η Θήβα, ο Ορχομενός, η Αθήνα, η Ιωλκός, η Πύλος, η Σπάρτη, η Τίρυνθα.

Οι Μυκηναίοι ή Αχαιοί, έχοντας σαν παράδειγμα τους Μινωίτες, έγιναν κι αυτοί έμποροι. Με τα πλοία τους ταξίδευαν σε όλη τη Μεσόγειο κι έφταναν μέχρι την Αίγυπτο, την Παλαιστίνη και την Κύπρο. Κατέλαβαν και την Κρήτη που, μετά από την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και την καταστροφή των πόλεων της, είχε χάσει τη μεγάλη της δύναμη.

Αργότερα οι Αχαιοί έκαναν εκστρατεία εναντίον της Τροίας. Η θέση που βρισκόταν η Τροία ήταν πολύ σημαντική για το εμπόριο. Γι' αυτό οι Αχαιοί ήθελαν να την κατάκτησουν και να φτιάξουν εκεί δικό τους εμπορικό σταθμό. Ο Τρωικός

**πόλεμος, όπως έχουμε μάθει,
κράτησε δέκα χρόνια. Οι Αχαιοί
κατέκτησαν την Τροία, μετά όμως
άρχισαν να χάνουν σιγά σιγά τη
δύναμη τους.**

**Ο Γερμανός ερευνητής Ερρίκος
Σλήμαν ήταν ο πρώτος που έκανε
ανασκαφές και ανακάλυψε τις
Μυκήνες.**

Στο χάρτη της επόμενης σελίδας:

**1. Τα σπουδαιότερα κέντρα του
Μυκηναϊκού πολιτισμού.**

1. Ιωλκός

3. Γλας

5. Μαραθώνας

7. Αθήνα

9. Άργος

11. Κακόβατος

13. Βαφείο

2. Ορχομενός

4. Θήβα

6. Ελευσίνα

8. Μυκήνες

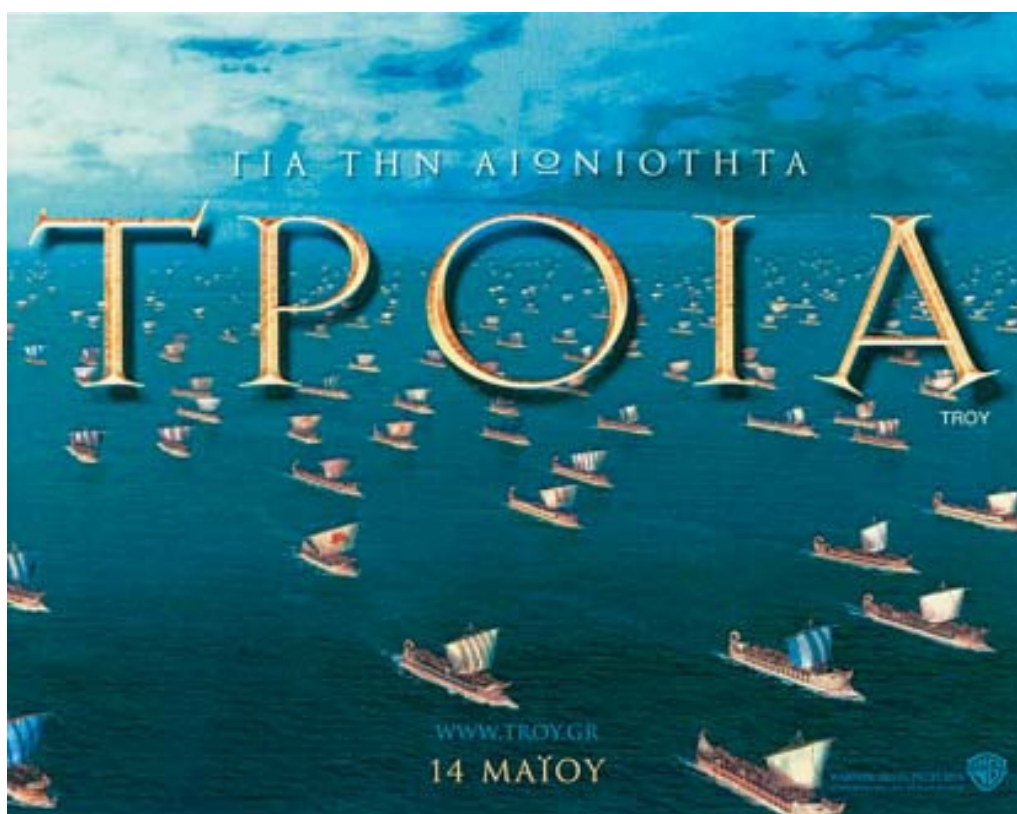
10. Τίρυνθα

12. Πύλος

2. Ο βασιλιάς των Μυκηνών αρχιστράτηγος του Τρωικού πολέμου

**Όσοι προέρχονταν από την καλά
οχυρωμένη πόλη των Μυκηνών [...]
είχαν αρχηγό τον Αγαμέμνονα
Ατρείδη με εκατό καράβια. Οι
άνδρες του ήταν οι περισσότεροι
και οι καλύτεροι όλων, ενώ αυτός
ανάμεσα τους ήταν χαλκοφορεμέ-
νος και υπερήφανος, γιατί σαν
καλύτερος οδηγούσε και τους πιο
πολλούς άνδρες.**

***Όμηρος, Ιλιάδα Β 509-576,
μτφ. Γ. Γιοβάνη***

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ

ΤΡΟΙΑ

www. TROY. GR

14 ΜΑΪΟΥ

**3. Τα καράβια των Μυκηναίων
ξεκινούν για την Τροία.
Από κινηματογραφική ταινία
της εποχής μας.**

4. Ο Ερρίκος Σλήμαν

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Από πού πήρε το όνομά του ο Μυκηναϊκός πολιτισμός;**
- 2. Ποια ήταν η αιτία του Τρωικού πολέμου; Θυμάσαι ποιος ήταν αρχιστράτηγος;**
- 3. Ποιος ερευνητής ανακάλυψε τις Μυκήνες;**

2. Οι Αχαιοί πήγαν και στην Κύπρο

Για πολλά χρόνια οι Μυκηναίοι έμποροι ταξίδευαν στην Κύπρο κι έπαιρναν από εκεί χαλκό. Το πολύτιμο αυτό μέταλλο υπήρχε άφθονο στο νησί.

Αργότερα πολλοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν μόνιμα εκεί. Έφτιαξαν αρκετές πόλεις και γύρω τους έχτισαν ψηλά τείχη. Οι πιο σπουδαίες πόλεις ήταν η Έγκωμη και το Κίτιο. Πολλοί Μυκηναίοι τεχνίτες, αγγειοπλάστες και χαλκουργοί, πήγαν στην Κύπρο, έφτιαξαν εργαστήρια και εργάζονταν εκεί. Μαζί με τις οικογένειές τους έφεραν στην Κύπρο και τη θρησκεία τους και τις συνήθειες της ζωής τους. Από αυτούς έμαθαν οι Κύπριοι και την

ελληνική γλώσσα που τη μιλούν μέχρι σήμερα.

Οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στην Κύπρο τα ερείπια πολλών μυκηναϊκών πόλεων και πολλούς θολωτούς τάφους με χρυσά κτερίσματα, σαν αυτούς που βρήκαν και στις Μυκήνες.

1. Ιωλκός 2. Ορχομενός 3. Θήβα
4. Αθήνα 5. Μυκήνες 6. Τίρυνθα
7. Πύλος

1. Η ναυτική δύναμη των Μυκηναίων φτάνει και στην Κύπρο.

2. Ο βασιλιάς της Κύπρου χαρίζει θώρακα στον Αγαμέμνονα

Ο Όμηρος μάς πληροφορεί ότι οι κάτοικοι της Κύπρου δεν πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο. Όταν όμως έφτασε στην Κύπρο η είδηση για τη μεγάλη εκστρατεία των Αχαιών, ο Κύπριος βασιλιάς Κινύρας έστειλε στον Αγαμέμνονα δώρο ένα χάλκινο θώρακα, να τον φορεί στη μάχη. Ο μύθος λέει ότι Αχαιοί πολεμιστές, γυρνώντας απ' την Τροία, έφτασαν στην Κύπρο σπρωγμένοι από τα κύματα. Εκεί έμειναν κι έφτιαξαν πόλεις, όπως την Πάφο, που την έφτιαξε ο Αγαπήνορας. Κι ο Τεύκρος, ο αδερφός του Αίαντα και γιος του Τελαμώνα από τη Σαλαμίνα, έκτισε τη Σαλαμίνα της Κύπρου. Άλλοι Αχαιοί

πολεμιστές έκτισαν κι άλλες πόλεις
κι εγκαταστάθηκαν εκεί.

Όμηρος, Ιλιάδα (διασκευή)

3. Εμπορικές σχέσεις Κυπρίων και Μυκηναίων

Η Κύπρος έβγαζε τον καλύτερο χαλκό σε όλη τη Μεσόγειο. Οι Κύπριοι έπαιρναν το μετάλλευμα από τη γη και αφού το έλιωναν, το έχυναν σε καλούπια και έφτιαχναν μεγάλες πλάκες βάρους 15-17 κιλών, που μπορούσαν να τις μεταφέρουν στον ώμο τους δυνατοί άντρες. Ο μυκηναίος βασιλιάς, που ήταν υπεύθυνος για το εμπόριο και για όλη την παραγωγή, είχε έλθει σε συνεννόηση με το φίλο του βασιλιά της Κύπρου και έκανε από κει εισαγωγή χαλκού. Το χαλκό τον διέθετε έπειτα

**στους τεχνίτες του για να κατάρ-
σκευάσουν με τα σφυριά και τα
αμόνια χάλκινα όπλα για το στρατό
(ξίφη, κράνη, ασπίδες, δόρατα και
βέλη) αλλά και πολλά άλλα αντικεί-
μενα από μέταλλο, που είτε τα
χρησιμοποιούσαν εκεί, είτε τα
εξήγαν και πάλι σε άλλες περιοχές.
Επειδή την εποχή εκείνη δεν είχε
ακόμα ανακαλυφθεί το νόμισμα, και
το εμπόριο γινόταν με ανταλλαγές
προϊόντων, για το χαλκό που
έπαιρναν οι Μυκηναίοι πρόσφεραν
αρωματικά λάδια στους Κύπριους.
Το αρωματικό λάδι, σαν τις σημε-
ρινές κολόνιες, το παρασκεύαζαν οι
Μυκηναίοι αναμειγνύοντας λάδι
ελιάς με ακριβά αρώματα που
έφερναν από την Ανατολή.**

***Π. Βαλαβάνης, Ο λόφος με τα κρυμ-
μένα μυστικά, σελ. 21 (με αλλαγές)***

4. Παράσταση από μυκηναϊκό αγγείο που βρέθηκε στην Έγκωμη της Κύπρου

5. Βωμός από ιερό της Κύπρου

- 1. Ποιες ήταν οι σχέσεις των Μυκηναίων με την Κύπρο;**
- 2. Στην εικόνα 4 υπάρχει ένα μυκηναϊκό αγγείο που βρέθηκε στην Κύπρο. Μπορείς να εξηγήσεις πώς βρέθηκε εκεί;**
- 3. Διαβάζω το κείμενο 2 και βρίσκω δυο σημαντικές πόλεις της Κύπρου.**

3. Η Ακρόπολη των Μυκηνών

Στην Πελοπόννησο, στη βόρεια πλευρά του κάμπου του Άργους, βρίσκονται οι Μυκήνες. Σήμερα εκεί υπάρχουν μόνο ερείπια. Όμως, πριν από πολλά χρόνια, υπήρχε εκεί μια σπουδαία πόλη, που ήταν το μεγαλύτερο κέντρο του Μυκηναϊκού πολιτισμού.

**Η ακρόπολη των Μυκηνών χτίστηκε πάνω σε ένα λόφο και ήταν περιτριγυρισμένη από γερά τείχη. Ήταν τόσο μεγάλες οι πέτρες αυτών των τειχών, που οι άνθρωποι πίστευαν ότι θα τα έφτιαξαν κύκλω-
πες. Γι' αυτό τα λένε μέχρι σήμερα κυκλώπεια τείχη. Τη μεγάλη πύλη του τείχους στόλιζαν δυο πέτρινα λιοντάρια, που παραμένουν στη θέση τους μέχρι σήμερα. Αυτή είναι η περίφημη πύλη των λεόντων.**

Μέσα στην ακρόπολη βρισκόταν το ανάκτορο, όπου κατοικούσε ο βασιλιάς με την οικογένεια του. Στο ισόγειο του ανακτόρου υπήρχε μια μεγάλη αίθουσα, το μέγαρο. Εκεί ήταν ο θρόνος του βασιλιά. Στο κέντρο της βρισκόταν μια στρογγυλή εστία, όπου έκαιγε η φωτιά. Εκεί ο βασιλιάς έκανε συμπόσια και διασκέδαζε με τους φίλους του. Δίπλα από το μέγαρο υπήρχαν πολλά δωμάτια και λουτρά για τη βασιλική οικογένεια. Οι τοίχοι του ανακτόρου ήταν στολισμένοι με όμορφες τοιχογραφίες που παρίσταναν πολεμικές σκηνές και σκηνές κυνηγιού.

Μέσα στην ακρόπολη υπήρχαν και αποθήκες, εργαστήρια, θησαυροφυλάκια, σπίτια για τους φρουρούς, τους αξιωματούχους και τους

**τεχνίτες, υπόγειες δεξαμενές νερού
και το ιερό των θεών.**

**Η πόλη των Μυκηνών, όπου
ζούσε ο λαός, ήταν χτισμένη γύρω
από την ακρόπολη. Οι κάτοικοι
όμως, όταν πλησίαζαν εχθροί,
έμπαιναν όλοι μέσα στην ακρόπολη
για προστασία.**

- 1. Η ακρόπολη των Μυκηνών
χτισμένη στην κορυφή
του λόφου.
Κάτω απλώνεται η πεδιάδα
του Άργους.**

2. Τι λένε οι μύθοι για τις Μυκήνες

Σύμφωνα με την παράδοση, ο μυθικός Περσέας, γιος του Δία και της Δανάης, αφού σκότωσε την τρομερή Μέδουσα, που πέτρωνε όποιον την αντίκριζε, έψαχνε μέρος να εγκατασταθεί. Κάποτε έφτασε και στις Μυκήνες. Είδε ένα λόφο που στα πόδια του απλωνόταν η πεδιάδα του Άργους και στο βάθος φαινόταν η θάλασσα. Του άρεσε το μέρος κι αποφάσισε να εγκατασταθεί εκεί. Άρχισε λοιπόν να κτίζει τις Μυκήνες. Κάλεσε και τους Κύκλωπες που έφτιαξαν τα τείχη.

Παντρεύτηκε την Ανδρομέδα κι απέχτησε πολλά παιδιά κι εγγόνια. Το τελευταίο εγγόνι του ήταν ο Ευρυσθέας.

Αργότερα, βασιλιάς των Μυκηνών έγινε ο Ατρέας και μετά ο γιος του,

**ο Αγαμέμνονας, που πολέμησε
στην Τροία.**

***Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη
Β 4,2-4 (διασκευή)***

3. Η πύλη των λεόντων

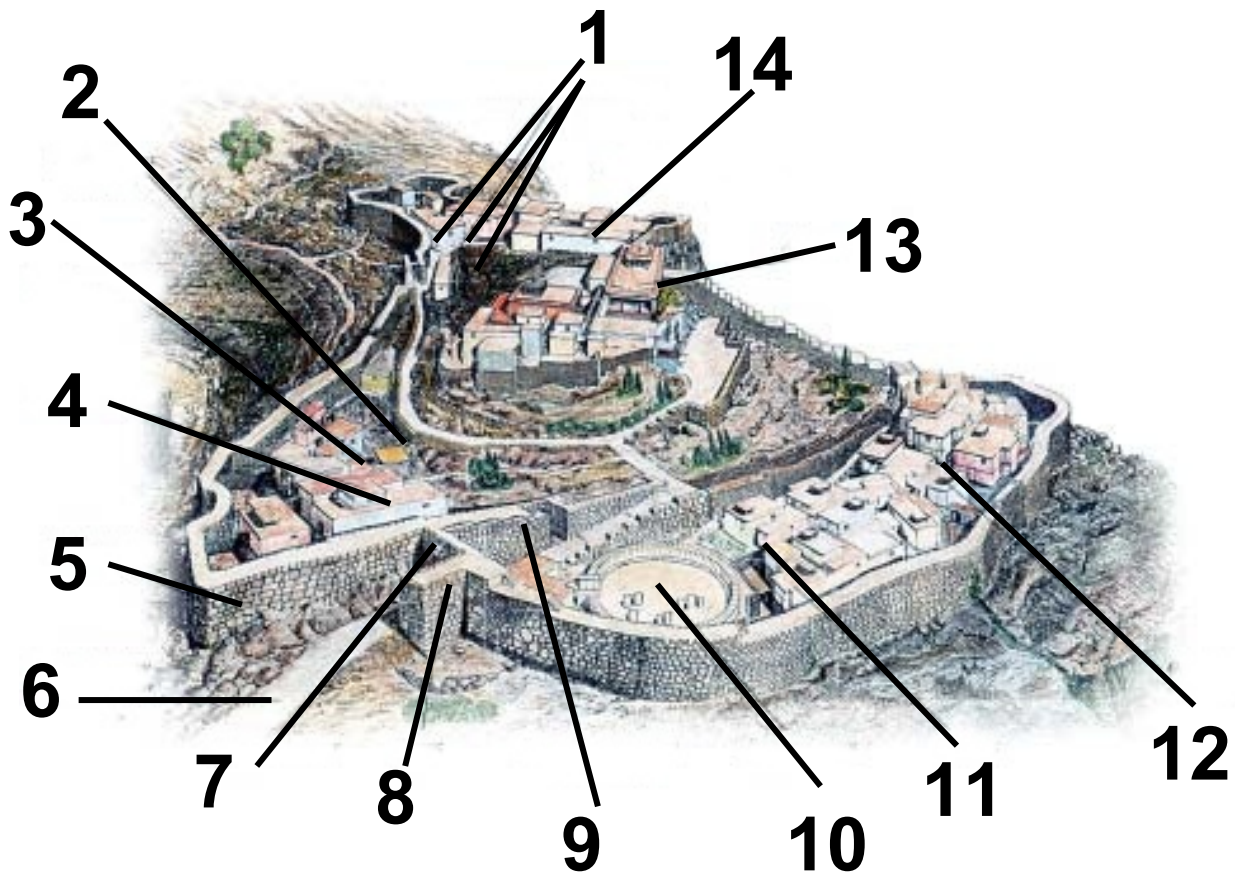
4. Τα κυκλώπεια τείχη

**Τα τείχη έπρεπε τώρα να χτιστούν
τόσο ψηλά και γερά, ώστε να προ-
ξενούν φόβο στους εχθρούς, αλλά
και να αντέχουν σε μια πιθανή
πολιορκία. Οι πέτρες έπρεπε να
μεταφερθούν από μακριά και
μερικές ήτανε πάρα πολύ μεγάλες.**

Όμως, οι Μυκηναίοι είχαν αναπτύξει πολύ τις τεχνικές γνώσεις τους, έχοντας αντιγράψει αρκετά από τους προχωρημένους σε τεχνικά έργα λαούς της εποχής, τους Αιγυπτίους και τους Χετταίους. Για να ανεβάσουν ψηλά στο τείχος τους μεγάλους ογκόλιθους, δημιουργούσαν πλαγιαστές ράμπες από σάκους με άμμο. Πάνω σ' αυτές τοποθετούσαν ξύλινα μαδέρια στα οποία έσερναν τις πέτρες. Όσο υψηλότερα ανέβαινε το τείχος, τόσο περισσότερη άμμο πρόσθεταν. Μόλις τελείωναν το χτίσιμο, έβγαζαν τους σάκους και όλα ήταν έτοιμα.

*Π. Βαλαβάνης, Ο λόφος με
τα κρυμμένα μυστικά, σελ. 20
(με μικρές αλλαγές)*

5. Αναπαράσταση της ακρόπολης των Μυκηνών. Στην κορυφή είναι το ανάκτορο.

1. Αποθήκες των ανακτόρων
2. Αποθήκη μέσα στο τείχος
3. Αποθηκευτικοί χώροι
4. Κτίριο για τη φρουρά
5. Κυκλώπεια τείχη
6. Δρόμος προς την πύλη των Λεόντων
7. Πύλη των Λεόντων

8. Πύργος
9. Σιταποθήκη και κτίριο
10. Βασιλικοί τάφοι
11. Κατοικίες
12. Θρησκευτικό κέντρο
13. Ανάκτορο
14. Ανατολική πτέρυγα του ανακτόρου και εργαστήρια

6. Αναπαράσταση του μεγάρου στο ανάκτορο της Πύλου. Στο κέντρο φαίνεται η εστία και στον αριστερό τοίχο με τις πολύχρωμες τοιχογραφίες βρίσκεται ο βασιλικός θρόνος.

- 1. Σε ποια θέση χτίστηκε η ακρόπολη των Μυκηνών; Γιατί οι Μυκηναίοι διάλεξαν αυτή τη θέση;**
- 2. Παρατηρώ την εικόνα 6 και την περιγράφω.**

4. Η καθημερινή ζωή των Μυκηναίων

Οι Μυκηναίοι ασχολήθηκαν πολύ με το εμπόριο. Τα μυκηναϊκά καράβια ταξίδευαν σε όλη τη Μεσόγειο. Μετέφεραν σε άλλες χώρες αγγεία, λάδι, κρασί, όπλα και κοσμήματα κι έφερναν στις Μυκήνες χρυσό, ασήμι, χαλκό, ελεφαντόδοντο και πολύτιμες πέτρες. Ήταν τόσο το χρυσάφι που απέκτησαν οι Μυκηναίοι, ώστε δίκαια ο Όμηρος ονόμασε τις Μυκήνες πολύχρυσες.

Εκτός από καλοί έμποροι, ήταν και σπουδαίοι πολεμιστές. Είχαν πολλούς εχθρούς, γι' αυτό έφτιαχναν τείχη γύρω από τις ακροπόλεις τους και γυμνάζονταν, για να είναι πάντα έτοιμοι για πόλεμο. Είχαν χάλκινες πανοπλίες, με θώρακα, περικνημίδες, ασπίδα

και κράνη από χαλκό ή από δόντια αγριόχοιρου. Ήταν σπουδαίοι ιππείς και πολεμούσαν πάνω σε άρματα που τα έσερναν άλογα. Έκαναν και πολλές γιορτές. Διασκεδάζαν τρώγοντας, πίνοντας και κάνοντας αγώνες. Αγαπούσαν πολύ τη μουσική και από τις γιορτές τους δεν έλειπε ποτέ ο αοιδός, που έπαιζε τη λύρα και τραγουδούσε ηρωικά τραγούδια.

Οι Μυκηναίες φορούσαν μακριές πολύχρωμες φούστες και μπλούζες με μακριά μανίκια. Χτενίζονταν όμορφα, έφτιαχναν πολλές μπούκλες, βάφονταν και στολίζονταν με πολλά κοσμήματα. Οι άντρες φορούσαν χιτώνες, κούρευαν τα μαλλιά τους κι άφηναν γενειάδα και μουστάκι. Άντρες και γυναίκες φρόντιζαν πολύ το σώμα

τους. Έκαναν λουτρά και αλείφονταν με αρωματικά λάδια.

Κάθε πόλη είχε το βασιλιά της, που έμενε στο ανάκτορο και είχε μεγάλη εξουσία. Όταν ήθελε να ανακοινώσει κάτι, καλούσε το λαό στην αγορά. Κανείς όμως, δεν τολμούσε να μην υπακούσει στις αποφάσεις του.

1. Ασπίδα (τοιχογραφία)

2. Λαβές από ξίφη στολισμένες με χρυσό.

3. Ο πολεμιστής

Είμαι νέο παλικάρι, με βλέπεις
άλλωστε, αμούστακο ακόμα,
φτιαγμένο από ελεφαντόδοντο.
Αυτό το σπάνιο υλικό το φέρναμε
εμείς οι Μυκηναίοι από την Ανα-
τολή. Ήταν βέβαια ακριβό πολύ,
αλλά το ότι ήμαστε πλούσιος λαός
δεν το κρύψαμε ποτέ!

Το κράνος μου το πρόσεξες; Δεν
μοιάζει καθόλου μ' αυτό που βάζετε
όταν οδηγείτε τις μοτοσικλέτες σας.

Το δικό μου είναι
φτιαγμένο από
δέρμα και σκεπασμέ-
νο με δόντια
αγριογούρουνου.
Η στρατιωτική μου
μαθητεία άρχισε από
τότε που ήμουν
ακόμα μικρός και θα

κρατήσσει ὥσπου να γεράσω. Ἐτσι
ἤμασταν εμεῖς οἱ Μυκηναῖοι.
Πολεμιστές ἀπὸ τὴν κούνια μας,
που λέει ὁ λόγος.

*Σ. Γιαλουράκη, Χρυσές Μυκήνες,
σελ. 77-78*

**4. Μυκηναῖοι πολεμιστές ξεκινοῦν
για τὴ μάχη.**

5. Η «Μυκηναία»

Είμαι η «Μυκηναία». Ζωγραφίστηκα πριν 3.300 χρόνια. Σου λέω τη χρονολογία για να καταλάβεις τη μεγάλη αξία μου. Η ομορφιά μου πέρασε ακόμα και τις Μινωίτισσες. Δεν βρίσκεις πως είμαι πιο όμορφη από την «Παριζιάνα», τη γνωστή μινωική τοιχογραφία; Ζωγραφίστηκα πάνω σε γαλάζιο φόντο κι έτσι αναδεικνύεται η ομορφιά μου. Είμαι γεροδεμένη, έχω πλούσια μαλλιά, που περνούν μπροστά από

τ' αυτιά, στολισμένα με μια κορδέλα, λοξά μάτια, καμαρωτά φρύδια, φορώ όμορφα ρούχα και λεπτά κοσμήματα. Έχω γυρίσει το στήθος μπροστά για να καμαρώσεις και τα κοσμήματα μου! Μόνο το κεφάλι μου είναι στο πλάι. Το έκανα επίτηδες για να θαυμάσεις την αρχοντιά μου. Έτσι που γέρνω το κεφάλι είναι σαν να μην ξέρω ποιο περιδέрайο να διαλέξω.

Σ. Γιαλουράκη, Χρυσές Μυκήνες, σελ. 122-124 (με μικρές αλλαγές)

6. Χρυσά κοσμήματα

7. Ο αοιδός

**Σε λίγο αγέρωχοι οι μνηστήρες
μπήκαν κι αυτοί στην αίθουσα,
πήραν με τη σειρά τους θέση σε
θρόνους κι αναπαυτικά καθίσματα.
Τότε τους έχυναν νερό
στα χέρια τους οι κήρυκες,
δούλες γέμιζαν με ψωμί πλεχτά
πανέρια,
έφηβοι τους κρατήρες με πιοτό
ξεχείλιζαν,
κι αυτοί τα χέρια τους απλώνουν
στο έτοιμο τραπέζι.
Και μόνο όταν χόρτασαν τον πόθο
τους με το φαΐ και το πιοτό,
τραβούσε άλλα πια η ψυχή τους:
τραγούδι, μουσική, χορό,
συμπλήρωμα απαραίτητο σ' ένα
καλό τραπέζι.
Τότε κι ο κήρυκας φέρνει και δίνει
την πανέμορφη κιθάρα**

στου Φήμιου τα χέρια, που
τραγουδούσε στους μνηστήρες....
Τους τραγουδούσε ο φημισμένος
αιιδός, κι εκείνοι
καθισμένοι τον ακούν με τη σιωπή
τους.

Των Αχαιών τον νόστο
τραγουδούσε, πικρόν,
όπως τον όρισε τον γυρισμό τους
από την Τροία η Αθηνά η Παλλάδα.

*Όμηρος, Οδύσσεια α 162-172
και 362-364, μτφ. Δ. Ν. Μαρωνίτης
(με μικρές αλλαγές)*

- 1. Διαβάζω το κείμενο 3 και απαντώ. Ποιες ήταν οι δυο βασικές ασχολίες των Μυκηναίων;**
- 2. Γιατί ο Όμηρος ονόμασε τις Μυκήνες πολύχρυσες; Ποιες εικόνες του βιβλίου σου το αποδεικνύουν;**

5. Η θρησκεία και η γραφή των Μυκηναίων

Οι Μυκηναίοι λάτρευαν τη Μεγάλη Θεά, που ήταν θεά της βλάστησης, της άγριας φύσης και των άγριων ζώων, αλλά κυρίως πολλούς από τους θεούς του Ολύμπου, όπως τον Δία, την Ήρα, την Αθηνά, τον Ποσειδώνα και άλλους.

Δεν έκτιζαν μεγάλους ναούς για τους θεούς τους. Τους λάτρευαν σε μικρά ιερά και σε ιερά άλση. Τους πρόσφεραν φρούτα, σπόρους, γάλα και μέλι και πολλές φορές στο βωμό τους θυσίαζαν ζώα.

Πίστευαν ότι οι νεκροί ζουν μετά το θάνατο τους. Γι' αυτό έσκαβαν στις πλαγιές των λόφων και έφτιαχναν μεγαλοπρεπείς τάφους με θολωτή οροφή. Εκεί τοποθετούσαν

τους βασιλικούς νεκρούς. Μερικές φορές σκέπαζαν το πρόσωπο τους με χρυσές προσωπίδες. Κοντά τους έβαζαν τα προσωπικά τους αντικείμενα: κοσμήματα, κύπελλα, αγγεία, όπλα. Όλα αυτά ονομάζονται κτερίσματα.

Στους περίφημους θολωτούς τάφους, που βρίσκονται κοντά στην ακρόπολη των Μυκηνών, οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν πολλά κτερίσματα χρυσά, ασημένια, χάλκινα και πήλινα. Όλα αυτά βρίσκονται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Οι Μυκηναίοι μιλούσαν ελληνικά και επηρεασμένοι από τη γραφή των Μινωιτών ανακάλυψαν ένα άλλο είδος γραφής που ονομάζεται Γραμμική Β'. Έγραφαν με ένα μυτερό ξυλαράκι πάνω σε πλάκες φτιαγμένες από μαλακό πηλό. Οι αρχαιολόγοι βρήκαν πολλές τέτοιες πλάκες

σε ανασκαφές που έκαναν στην Πύλο, στην Κνωσό κι αλλού. Οι επιστήμονες κατάφεραν να διαβάσουν τα γράμματα της Γραμμικής Β' κι έμαθαν πολλά πράγματα για τη ζωή των Μυκηναίων. Η Γραμμική Β' είναι η πρώτη ελληνική γραφή.

1. Μικρά αγάλματα που παριστάνουν τη γυναικεία θεότητα.

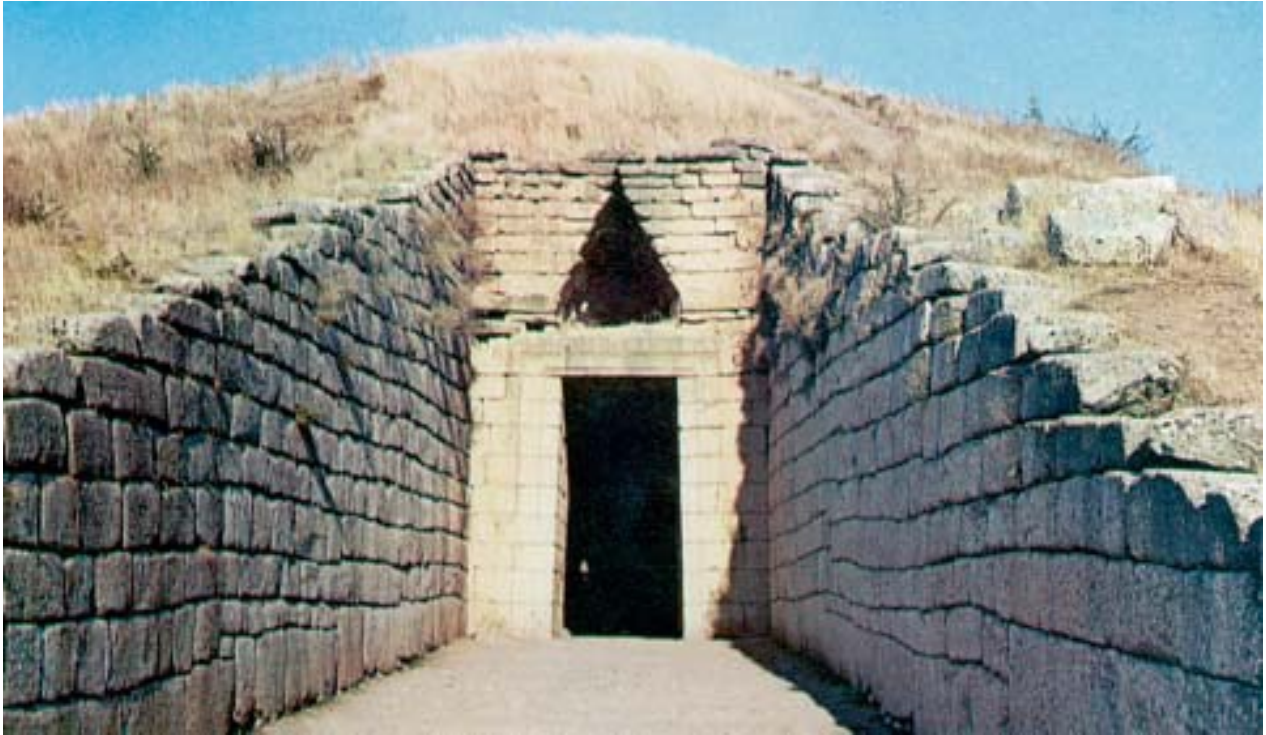
2. Η προσωπίδα του Αγαμέμνονα

Είμαι ένα προσωπείο, μια μάσκα δηλαδή, που σκέπαζα το πρόσωπο κάποιου νεκρού βασιλιά. Είμαι σοβαρός και μυστηριώδης. Η ίσια μύτη μου είναι καθαρά ελληνική. Έχω γένια και μουστάκι, όπως έχουν και πολλοί σημερινοί Έλληνες. Τα μάτια μου είναι πολύ

περίεργα, ανοιχτά και κλειστά
συγχρόνως. Τα σφιγμένα μου χείλη
και το δυνατό μου πιγούνι φανερώ-
νουν τη θέληση του χαρακτήρα μου.
Πριν με βάλουν στον τάφο, έντυσαν
τον άγνωστο για σας βασιλιά με ένα
πολύτιμο φόρεμα και με τοποθέτη-
σαν πάνω στο πρόσωπο του. Με-
γάλη τιμή για μένα δεν νομίζεις;
Ο αρχαιολόγος Ερρίκος Σλήμαν
που με ανακάλυψε, μόλις με είδε
ψιθύρισε ευτυχισμένος στη γυναίκα
του: «Σοφία, ο Αγαμέμνονας!». Δεν
είμαι βέβαια ο Αγαμέμνονας, γιατί
ανήκω σε βασιλιά που έζησε πολλά
χρόνια πριν από τον Τρωικό πόλε-
μο. Κολακεύομαι όμως να με φωνά-
ζουν έτσι, γιατί ο Αγαμέμνονας ήταν
πολύ σπουδαίος βασιλιάς.

*Σ. Γιαλουράκη, Χρυσές Μυκήνες,
σελ. 63-64 (με μικρές αλλαγές)*

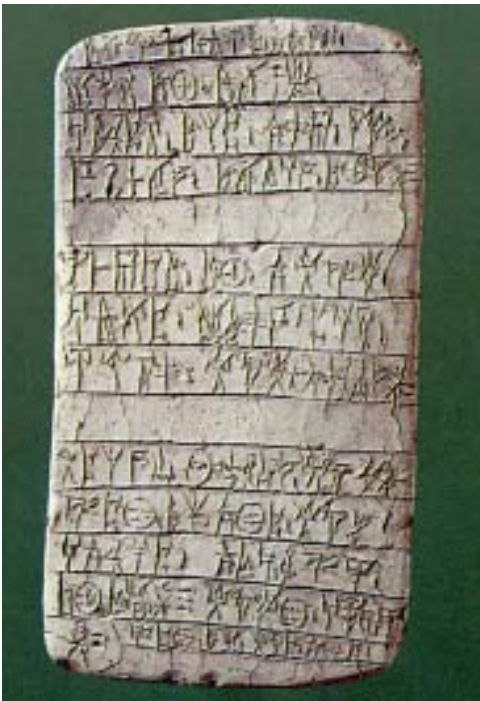

3. Θολωτός τάφος

4. Η Γραμμική Β'

Όταν οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν τις πήλινες πινακίδες της Γραμμικής γραφής Β', έμειναν σιωπηλοί μπροστά στην άγνωστη γραφή που έβλεπαν. Όταν όμως μπόρεσαν και τη διάβασαν, ανακάλυψαν ότι στις πινακίδες αυτές υπήρχαν λέξεις μιας πολύ αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Πολλές από τις λέξεις

**αυτές τις χρησιμοποιούμε ακόμη
και σήμερα: οίνος και έλαιον,
χρυσός και χαλκός, θάλασσα,
άνεμος, αγρός και πλήθος άλλες.
Από τις πινακίδες αυτές οι
επιστήμονες μπόρεσαν να μάθουν
πολλά πράγματα για την εποχή
των Μυκηναίων. Έμαθαν λοιπόν
για τη ζωή τους, για τους θεούς και
για τους άρχοντες τους, για τα
προϊόντα που εμπορεύονταν, για
τα κτήματα και τα ζώα τους, για τα
επαγγέλματά τους.**

1. Ποιους θεούς λάτρευαν οι Μυκηναίοι;

2. Στην Κνωσό της Κρήτης βρέθηκαν πινακίδες με Γραμμική Β' που έγραφαν οι Μυκηναίοι. Συζητάμε στη τάξη, πώς βρέθηκαν εκεί, αφού η Κρήτη βρίσκεται τόσο μακριά από τις Μυκήνες.

6. Η τέχνη των Μυκηναίων

Οι Μυκηναίοι εντυπωσιάστηκαν από την τέχνη των Μινωιτών και πήραν πολλά από αυτούς. Θαύμασαν τις τοιχογραφίες της Κνωσού και άρχισαν κι αυτοί να στολίζουν τα ανάκτορα και τα σπίτια τους με τοιχογραφίες. Ενώ όμως οι Μινώιτες ζωγράφιζαν συνήθως ειρηνικές σκηνές από τη φύση, οι Μυκηναίοι ζωγράφιζαν με πολύ μεγάλη τέχνη σκηνές πολεμικές, σκηνές από κυνήγι και από ιερές τελετές.

Οι Μυκηναίοι αγγειοπλάστες κατασκεύαζαν πολλών ειδών αγγεία, που τα ζωγράφιζαν όμορφα και τα πουλούσαν σε όλες τις χώρες της Μεσογείου. Έφτιαχναν αγγεία και από κρύσταλλο.

Με ιδιαίτερη τέχνη οι μεταλλοτεχνίτες δούλευαν τα μέταλλα κι

έφτιαχναν χάλκινα αγγεία και σκεύη, πανοπλίες, μεγάλα ξίφη με στολισμένες λαβές και μικρότερα μαχαίρια στολισμένα με χρυσά λουλούδια, πουλιά και σκηνές κυνηγιού. Έφτιαχναν χρυσές προσωπίδες για τους νεκρούς, χρυσά κύπελλα και πλήθος κοσμήματα, που τα θαυμάζουμε ακόμα και σήμερα.

Οι γλύπτες έφτιαχναν αγαλματάκια από πηλό και ελεφαντόδοντο αλλά και μεγαλύτερα γλυπτά από πέτρα, όπως το πέτρινο ανάγλυφο των δύο λιονταριών που στολίζει την είσοδο της ακρόπολης των Μυκηνών.

Οι Μυκηναίοι ή Αχαιοί απέκτησαν μεγάλη δύναμη και πλούτη. Μετά τον Τρωικό πόλεμο όμως, άρχισαν να χάνουν σιγά-σιγά τη δύναμη τους. Όμως η λάμψη του πολιτισμού τους

μένει για πάντα άσβεστη και προκαλεί και σήμερα το θαυμασμό μας.

1. Τοιχογραφία με σκηνή κυνηγιού

2. Αγγείο από κρύσταλλο που έχει τη μορφή πάπιας.

3. Το Μουσείο

Αν θέλεις να δεις από κοντά τα έργα τέχνης των Μυκηναίων, κάνε μια επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας.

Αν δεν είσαι βιαστικός και τους δείξεις ενδιαφέρον, είναι σίγουρο ότι τα αντικείμενα αυτά θα σου «μιλήσουν». Αν αφήσεις τη φαντασία σου ελεύθερη, μπορεί να ζωντανέψουν και να σου πουν την ιστορία τους. Αν σταθείς και τα παρατηρήσεις με προσοχή, θα ανακαλύψεις μερικά από τα κρυμμένα μυστικά τους.

4. Χρυσό δαχτυλίδι με παράσταση μάχης.

5. Μικρό μαχαίρι με σκηνή κυνηγιού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Συζητάμε στην τάξη την άποψη ότι πολλά στοιχεία της τέχνης τους τα πήραν οι Μυκηναίοι από τους Μινωίτες.**
- 2. Τι μπορεί να σημαίνει το γεγονός ότι στην Αίγυπτο βρέθηκαν πολλά μυκηναϊκά αγγεία;**

ἄγαλμα: ἔργο τέχνης σκαλισμένο σε μάρμαρο, μέταλλο, ξύλο ή άλλο υλικό

αγγείο: δοχείο, συνήθως πήλινο ή πέτρινο

αγγειοπλάστης: αυτός που κατασκευάζει αγγεία

αγγελιοφόρος: αυτός που μεταφέρει μηνύματα, ο ταχυδρόμος

Ἄδης: ο τόπος που κατοικούσαν οι νεκροί

ἄθλος: μεγάλο κατόρθωμα

αιχμή: κοφτερή άκρη ή μύτη

ακόντιο: κοντάρι ξύλινο με σιδερένια αιχμή

ακρόπολη: το ψηλότερο σημείο της πόλης

άλσος: μικρό δάσος

αμβροσία: η τροφή των θεών

ανάκτορο: παλάτι

αναπαράσταση: η εικόνα ενός πράγματος ή ενός κτιρίου, όπως ήταν στην αρχή

ανασκαφή: το προσεκτικό σκάψιμο από τους αρχαιολόγους, για να βρουν αρχαία αντικείμενα

ανάγλυφο: παράσταση σκαλισμένη σε πλάκα

αιδός: αρχαίος τραγουδιστής

αποικία: πόλη που κτίζεται σε ξένη χώρα

αργαλειός: το εργαλείο με το οποίο υφαίνουν

άρμα: κάρο με δυο τροχούς που το έσερναν άλογα

αρχαιολόγος: ο επιστήμονας που μελετά αρχαία ευρήματα

ασπίδα: αρχαίο όπλο που προστάτευε το σώμα των πολεμιστών

αυλός: αρχαίο μουσικό όργανο

βραχογραφία: εικόνα ζωγραφισμένη σε βράχο

βωμός: πέτρινο κτίσμα, σαν
τραπέζι που πάνω του οι αρχαίοι
έκαναν θυσίες

γαλαξίας: σειρά από αμέτρητα
αστέρια

γλύπτης: καλλιτέχνης που φτιάχνει
γλυπτά (αγάλματα)

γλυπτό: το έργο του γλύπτη

δαυλός: ξύλο που καίγεται και
φέγγει

διακοσμώ: στολίζω

δόρυ: ξύλινο κοντάρι με σιδερένια
μύτη (ακόντιο)

δέρας: δέρμα ζώου

ειδώλιο: μικρό πέτρινο ή πήλινο
άγαλμα

ερείπια: ό,τι έχει απομείνει από ένα
παλιό κτίριο

επιτάφιοι αγώνες: αγώνες που
γίνονταν για να τιμήσουν κάποιο
νεκρό

εστία: το μέρος του σπιτιού που
άναβαν τη φωτιά

ζατρίκιο: επιτραπέζιο παιχνίδι,
που έμοιαζε με το σκάκι

ημίθεος: ήρωας που ο ένας γονιός
του ήταν θεός

ήρωας: αυτός που κάνει μεγάλα
κατορθώματα

θαλασσοκρατία: η κυριαρχία στη
θάλασσα

θησαυροφυλάκιο: το μέρος που
φυλάνε τους θησαυρούς

θολωτός τάφος: τάφος με στέγη σε
σχήμα τρούλου

θώρακας: δερμάτινο ή μεταλλικό
κάλυμμα που προστάτευε το στη-
θος και την πλάτη των πολεμιστών

ιέρεια: γυναίκα που υπηρετούσε το
ναό

ιερό: αρχαίος ναός

ικέτης: αυτός που παρακαλεί για
βοήθεια

ιμάτιο: ρούχο που φοριόταν πάνω
από το χιτώνα

κάπρος: αγριογούρουνο

κένταυρος: ον, από τη μέση και
πάνω άνθρωπος και από τη μέση
και κάτω άλογο

κήρυκας: αυτός που διαλαλεί

κηρύκειο: το ραβδί του Ερμή

κιβωτός: πολύ μεγάλο ξύλινο
κιβώτιο

κράνος: κάλυμμα που προστάτευε
το κεφάλι των πολεμιστών

κτηρίσματα: αγαπημένα αντικεί-
μενα του νεκρού, που τοποθετού-
νταν μαζί του στον τάφο

λαβύρινθος: πολύπλοκο κτίριο,
στο οποίο κάποιος εύκολα χάνεται

λάφυρα: πράγματα που έπαιρναν
οι νικητές από τους νικημένους
μετά τη μάχη

λεοντή: το δέρμα του λιονταριού

λύρα: μουσικό όργανο με χορδές
λάβρα: καυτό υλικό που βγαίνει από
τα ηφαίστεια
λίθος: πέτρα
μαντείο: ναός ή ιερός χώρος, που
οι άνθρωποι πήγαιναν για να
μάθουν το μέλλον
μάντης: ο ιερέας που έλεγε το
μέλλον
μέγαρο: το μεγαλύτερο δωμάτιο
των μυκηναϊκών ανακτόρων
μουσείο: κτίριο όπου φυλάσσονται
και παρουσιάζονται ευρήματα από
τα αρχαία χρόνια
μίτος: κλωστή
μύθος: φανταστική διήγηση που
εξηγεί ένα γεγονός
μυθολογία: βιβλίο που περιέχει
τους μύθους ενός λαού, αλλά και η
επιστήμη που μελετά τους μύθους

νέκταρ: γλυκός χυμός, το ποτό των
θεών του Ολύμπου
οικισμός: μικρό χωριό
οψιανός: γυαλιστερή, σκληρή,
μαύρη πέτρα
πανοπλία: όλα μαζί τα όπλα των
αρχαίων πολεμιστών
πесоί: αρχαίο παιχνίδι παρόμοιο
με τη ντάμα
πέλεκυς: τσεκούρι
περικεφαλαία: το κράνος των
αρχαίων πολεμιστών
περικνημίδα: κάλυμμα από δέρμα ή
μέταλλο που προστάτευε τα πόδια
(τις κνήμες) των αρχαίων
πολεμιστών
πιθάρι: μεγάλο πήλινο αγγείο
πλίνθες: είδος τούβλων φτιαγμένων
με λάσπη και άχυρα και ξεραμένα
στον ήλιο

πολιτισμός: τα δημιουργήματα του ανθρώπου που κάνουν τη ζωή του καλύτερη και ομορφότερη
πρεσβεία: αποστολή αντιπροσώπων

προσωπίδα: μάσκα

πολυμήχανος: αυτός που μηχανεύεται πολλά τεχνάσματα

Πυθία: ιέρεια του Απόλλωνα στο μαντείο των Δελφών

πυρσός: δαυλός που φωτίζει

προϊστορία: η περίοδος της ζωής του ανθρώπου πριν από την ιστορία

ρόπαλο: ξύλινο χονδρό ραβδί λεπτότερο στη λαβή

σανδάλι: αρχαίο πέδιλο

σκήπτρο: ραβδί στολισμένο με πολύτιμα υλικά

σμίλη: εργαλείο που χρησιμοποιείται για το σκάλισμα της πέτρας

συμπόσιο: συγκέντρωση για φαγητό και ποτό
σχεδία: πλοίο κατασκευασμένο πρόχειρα από κορμούς δέντρων
ταυροκαθάψια: θρησκευτική τελετή στη μινωική Κρήτη
τοιχογραφία: ζωγραφιά σε τοίχο
τροφοσυλλέκτης: αυτός που συλλέγει την τροφή του, όπως τη βρίσκει στη φύση
τροχός: εργαλείο που χρησιμοποιεί ο αγγειοπλάστης
χαλκοφορεμένος: αυτός που φορούσε χάλκινη πανοπλία
χειροπέλεκυς: το πρώτο εργαλείο του ανθρώπου (πέτρα σε σχήμα αμύγδαλου)
χιτώνας: ρούχο που φορούσαν οι αρχαίοι Έλληνες
χλαμύδα: κοντό ρούχο που φορούσαν οι ιππείς

**χρησμός: η προφητεία που έδινε
στους ανθρώπους ο μάντης
χοιροβοσκός: ο βοσκός των
γουρουνιών
φιλονικία: τσακωμός, καβγάς**

Βιβλιογραφία

Η Βιβλιογραφία παρατίθεται κατά
ενότητα στο Βιβλίο του Δασκάλου.

Πηγές εικόνων και χαρτών

Ι. ΒΙΒΛΙΑ

Αγών, Μικρός Οδηγός Έκθεσης,
ΥΠΠΟ, 2004.

*Ανακαλύπτω την τέχνη,
Αναγέννηση, Δεληθανάσης, 1994.*

*Αρμενίζοντας στο χρόνο. Το πλοίο
στην ελληνική τέχνη, Καπόν, Αθήνα
1995.*

*Αρχαία ελληνικά νομίσματα, Εκδ.
Αθηνών Α.Ε., Αθήνα.1996.*

Βαλαβάνης Π. κ. ά., *Ηρακλής ήρωας
μέγιστος, οδηγός της ομώνυμης
έκθεσης, Μουσείο Γουλανδρή*

**Φυσικής Ιστορίας-Κέντρο Γαία και
Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών
Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.**
**Γαβριλάκη Ε.- Κάντα Α., Αρχαιολ.
Μουσείο Ρεθύμνου, ΥΠΠΟ.
Ελλάς, ΕΟΤ, 2000.**
**Ελληνική Μυθολογία, επιμ. π. Θ.
Κακριδή, τόμοι 5, Εκδοτική
Αθηνών, Αθήνα 1986.**
**Ελληνική Τέχνη, Αρχαία αγγεία,
Εκδοτική Αθηνών, Εκδ. Αθηνών
Α.Ε., Αθήνα 1996.**
**Ελληνική Τέχνη, Αρχαία γλυπτά,
Εκδ. Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1995.**
**Ελληνική Τέχνη, Η αυγή της
ελληνικής τέχνης, Εκδ. Αθηνών
Α.Ε., Αθήνα 1995.**
Ελληνικός πολιτισμός, ΟΕΔΒ, 2001.
**Θεόφιλος, Εμπορική Τράπεζα,
Αθήνα 1967.**

**Θεοχάρης, Δ., *Νεολιθική Ελλάς*,
Εθνική Τράπεζα, Αθήνα 1973.**

**Ιακωβίδης, Σ. Ε., *Αργός, Τίρυνς,
Ναύπλιον*, Εκδοτική Αθηνών,
Αθήνα 1999.**

***Ιστορία Τέχνης Larousse*, τ. Α',
Βιβλιόραμα, Αθήνα 1990.**

***Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*,
τόμοι Α', Β', Εκδοτική Αθηνών,
Αθήνα 1971.**

**Κροντηρά Λ., *Πρώτη γνωριμία με
την Κρήτη του Μίνωα*, Εκδοτική
Αθηνών, Αθήνα 1987.**

**Κροντηρά Λ., *Γνωριμία με το Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο*, Εκ.
Αθηνών, Αθήνα 1985.**

**Κοπιδάκης Μ., *Θάλαττα- θάλαττα*,
Μικρός ναυτίλος, Ηράκλειο 2002.**

**Κωφού Α, *Κρήτη*, Εκδοτική
Αθηνών, Α.Ε., Αθήνα 1990.**

**Mind and body, *Οδηγός ομώνυμης
έκθεσης*, ΥΠΠΟ, 1989.**

**Μυθολογία, Larousse, μετ.
Κ.Νίταρης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.**
**Μυλωνάς Γ., Πολύχρυσοι Μυκήναι,
Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1983.**
**Οι πρώτοι άνθρωποι, Δεληθανάσης,
Αθήνα 1989.**
**Ομήρου Οδύσσεια, Α' Γυμνασίου,
ΟΕΔΒ, Αθήνα 2003.**
**Παπαθανασόπουλος Γ., Νεολιθικά-
Κυκλαδικά, Μέλισσα, Αθήνα 1981.**
**Περιοδικό National Geographic, τ.
Αύγ. 2001.**
**Πίνη Ε., Στην ακρόπολη των
Μυκηνών, ΥΠΠΟ.**
**Πλατή Μ., Παίζοντας στην αρχαία
Ελλάδα, Ίδρυμα Ν.Π.Γουλανδρή,
Αθήνα 1998.**
**Ρισπέν Ζαν, Μυθολογία της αρχαίας
Ελλάδος, μετ. Κ. Ζαρούκα, Τριήρης.
Τα ελληνικά μουσεία, Εκδοτική
Αθηνών, Αθήνα 1974.**

***Το Νεολιθικό χωριό στο Διμήνι,
ΥΠΠΟ.***

***Τσοτάκου-Καρβέλη Αικ.,
Εικονογραφημένο λεξικό της
ελληνικής μυθολογίας για παιδιά,
Γνώση, Αθήνα 1992.***

***Φακίνου Ε, Ελληνικό Πανόραμα,
Κέδρος, Αθήνα 1995.***

***Χατσηασλάνη Κ., Των Αθήνηθεν
Ἄθλων, ΥΠΠΟ, Αθήνα 2003.***

***Ψαρράκη-Μπελεσιώτη Ν.,
Αναζητώντας τα ίχνη του Ηρακλή,
εκπαιδευτικές προτάσεις, Μουσείο
Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας-
Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών
Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.***

***Ψαρράκη-Μπελεσιώτη Ν.,
Αναζητώντας τα ίχνη του Ηρακλή
μέσα από το μύθο, την τέχνη, τα
κείμενα, εκπαιδευτικό υλικό για
μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου,
Λυκείου, για την έκθεση Ηρακλής***

**ήρωας μέγιστος, Μουσείο
Γουλιανδρή Φυσικής Ιστορίας-
Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών
Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.**

II. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

-www.fhw.gr/chronos

-www.culture.gr/

**-[www.computerlab.kids.new.net/
monthly.htm](http://www.computerlab.kids.new.net/monthly.htm)**

www.spx.nsw.edu.au/.../heroescomprehension.html

**-[www.livingheritage.org/
symplegades.htm](http://www.livingheritage.org/symplegades.htm)**

-www.bulfinch.org/fables

**-[www.nl.warnerbros.com/
movies/troy](http://www.nl.warnerbros.com/movies/troy)**

Πίνακας Περιεχομένων του 3ου τόμου

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 7:

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ 7

- 1. Παλαιολιθική εποχή 9**
- 2. Νεολιθική εποχή 19**
- 3. Η Νεολιθική εποχή
στην Ελλάδα 26**

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 8:

Ο ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. 34

- 1. Η ζωή των Κυκλαδιτών 37**
- 2. Η τέχνη των Κυκλαδιτών 44**

ΕΝΟΤΗΤΑ 9:

Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 53

- 1. Η Μινωική Κρήτη..... 53**
- 2. Το ανάκτορο της Κνωσού 59**
- 3. Η καθημερινή ζωή
των Μινωιτών 65**
- 4. Η θρησκεία και η γραφή
των Μινωιτών 73**
- 5. Η τέχνη των Μινωιτών 82**

ΕΝΟΤΗΤΑ 10:

Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 93

- 1. Αχαιοί, οι πρώτοι Έλληνες 93**
- 2. Οι Αχαιοί πήγαν και
στην Κύπρο..... 100**
- 3. Η ακρόπολη των Μυκηνών 107**
- 4. Η καθημερινή ζωή
των Μυκηναίων..... 116**
- 5. Η θρησκεία και η γραφή
των Μυκηναίων..... 126**
- 6. Η τέχνη των Μυκηναίων 134**

Γλωσσάριο.....	139
Βιβλιογραφία - Πηγές εικόνων...	149
Περιεχόμενα.....	149

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

***Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιουδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα
(copyright), ή η χρήση του σε
οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή
άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.***

